

ONDERWERP

Notitie werelderfgoed Hollandse Waterlinies en locaties Ronald McDonaldhuis

ONZE REFERENTIE

D10041547:66

DATUM

19 november 2021

VAN

Luc Timmermans, Floris van Oosterhout

AAN

Philippine van der Schuijt

Samenvatting

De Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) is in 2021 toegevoegd aan de Werelderfgoedlijst van UNESCO als onderdeel van de 'Hollandse Waterlinies'. Alle locaties zijn zodanig gelegen dat een ruimtelijke ontwikkeling invloed kan hebben op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. Locatie E ligt binnen het Werelderfgoed, de locaties A, D, G, H, P en Q liggen in de attentiezone. De kernkwaliteiten zijn per locatie verschillend, maar worden rond het USP vooral gevormd door de openheid van het gebied en het rustige, groene karakter.

De nabijheid van het Werelderfgoed van de locaties brengt kansen met zich mee. Bij een ontwikkeling is het belangrijk om rekening te houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden en de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. Wanneer daar geen rekening mee wordt gehouden, dan geldt voor alle locaties het risico dat:

- Bijzondere cultuurhistorische waarden en kernkwaliteiten worden aangetast;
- gedurende de planologische procedure sprake is van succesvol bezwaar- en beroep, waardoor het plan de eindstreep niet haalt;
- de Unesco-status van het Werelderfgoed in gevaar komt.

Het risicoprofiel van de locaties verschilt en hangt af van de volgende factoren:

- Een ontwikkeling op een locatie binnen het Werelderfgoedgebied dat op dit moment onbebouwd is, tast de kernkwaliteiten van openheid en het rustige groene karakter in alle gevallen aan. Daarom is het risico voor locatie E het grootst te noemen.
- Het maakt sterk uit of er op de betreffende locatie nu al sprake is van bebouwing of dat sprake is van een open, groene ruimte. In principe mag er geen sprake zijn van verdere aantasting van het Werelderfgoed ten opzichte van de bestaande situatie. Dit leidt ertoe dat het risicoprofiel van de locaties D, G en P groter is dan van de locaties A en H.
- De ligging van de locaties ten opzichte van waardevolle elementen. Voor locatie D geldt dat de ligging in de directe nabijheid van de Hoofddijk het risicoprofiel extra vergroot ten opzichte van de locaties G en P, die op grotere afstand van de Hoofddijk liggen.
- Het feit dat het Werelderfgoedgebied bij locatie D 'op z'n smalst' is en dat dit onder een vergrootglas ligt bij de verschillende overheden en belangengroeperingen.

Vanuit deze argumenten is het risicoprofiel vanuit het perspectief van (Wereld)erfgoed voor locatie D en E zeer groot te noemen, voor de locaties G en P groot en voor de locaties A, H en Q klein. Op de locaties A, H en Q is goed aan te tonen dat een aantasting beperkt zal zijn (de locaties zijn immers al bebouwd) en dat er juist kansen liggen om de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed te versterken. De plannen voor de versterking van de kwaliteit van de Hoofddijk helpen hierbij. Voor de locaties D, G en P is het risico dat een ontwikkeling de cultuurhistorische waarden van het (Wereld)erfgoed aantast groter dan voor de locaties A, H en Q. Het risico op een succesvol bezwaar en beroep wordt voor de locaties D, G en P daarom substantieel groter geacht.

1 Inleiding

De gemeente Utrecht, Universiteit Utrecht en het UMC Utrecht staan aan het begin van grootschalige aanpassing en vernieuwing van het Utrecht Science Park (USP) door het te vergroenen, autoluw te maken, extra ruimte voor R&D te creëren en woningen toe te voegen.

Om het USP en het UMC Utrecht toekomstbestendig te kunnen herinrichten, wordt de huidige parkeergarage van het UMC Utrecht aan de zuidzijde verplaatst naar de noordzijde, ter hoogte van het de huidige locatie van het RMcD Huis. Dat betekent dat er een andere locatie voor het RMcD Huis gevonden moet worden. Bovendien wil het RMcD Huis graag uitbreiden, onder andere vanwege de toenemende vraag vanuit het Prinses Máxima Centrum. Voor de ontwikkelingen wordt er gezocht naar locaties binnen en rond het USP. Eerdere locatieonderzoeken hebben een groslijst van mogelijke locaties opgeleverd.

Bij ontwikkelingen op het USP moet rekening gehouden worden met cultuurhistorische waarden, waaronder het Werelderfgoed Hollandse Waterlinies, dat deels overlapt met het USP. De Werelderfgoedstatus legt een bijzondere verantwoordelijkheid op de omgang met het gebied. Zo mogen ontwikkelingen in (de nabijheid van) het Werelderfgoed de zogenoemde 'Outstanding Universal Value' (OUV) niet aantasten.

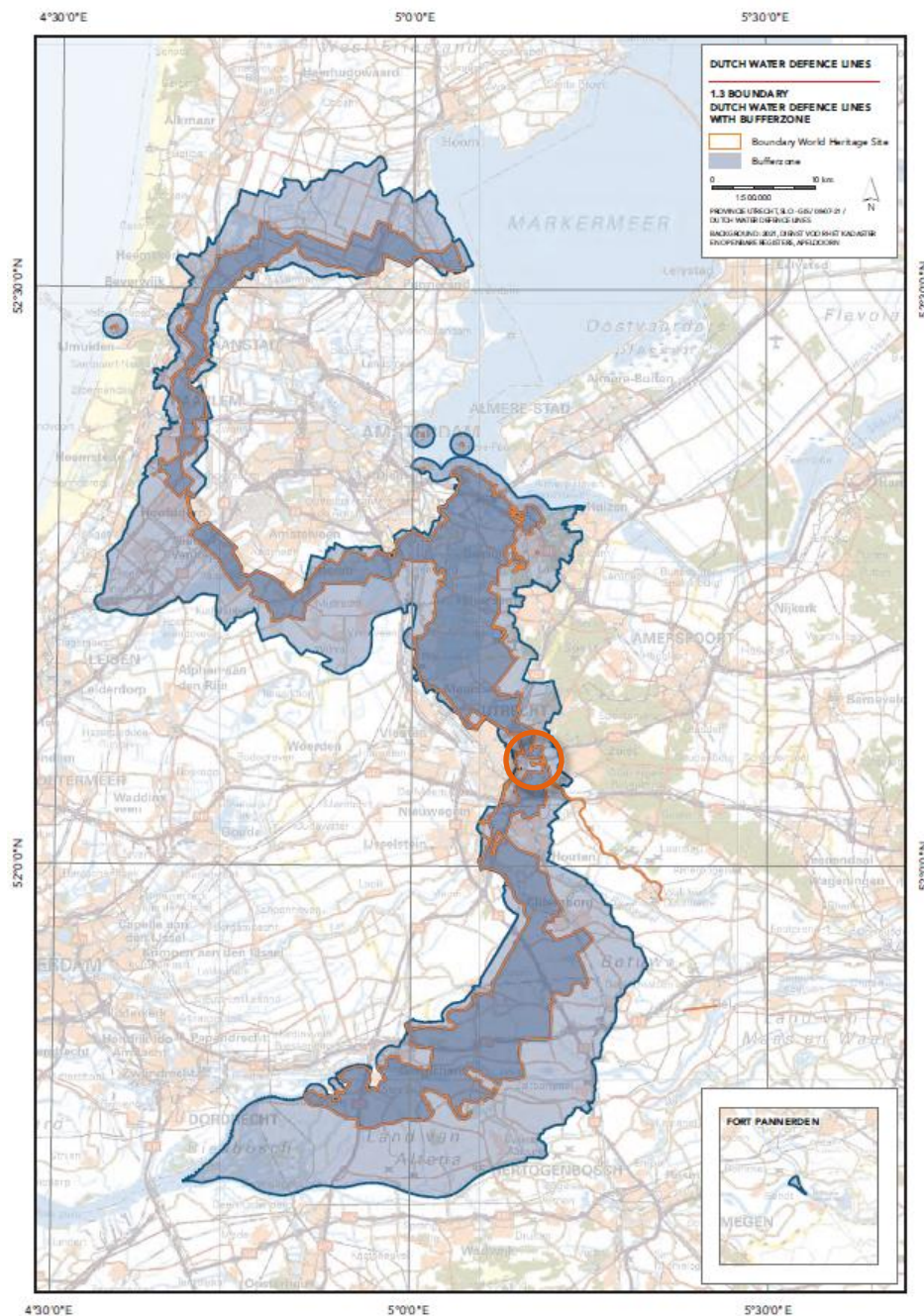
Om te kunnen komen tot een goede integrale afweging, heeft het college van B&W van gemeente Utrecht in haar raadsbrief van 16 april 2021 aangegeven in overleg met de USP partners een verdiepend onderzoek te doen naar de verschillende locaties. Onderhavig onderzoek is onderdeel daarvan en erop gericht de kaders te stellen voor een ontwikkeling vanuit de consequenties die de aanwijzing tot Werelderfgoed van een deel van het USP heeft.

Figuur 1-1 Luchtfoto vanuit het noordwesten. Werk aan de Hoofddijk (midden onder) temidden van de universiteitscampus. 2020 (Foto: Stichting Utrecht Science Park)

2 UNESCO Werelderfgoed

De Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) is in 2021 toegevoegd aan de Werelderfgoedlijst van UNESCO als onderdeel van de 'Hollandse Waterlinies'. De resterende onderdelen van de NHW vormen samen met de resterende onderdelen van de Stelling van Amsterdam één gezamenlijk Werelderfgoed. Een Werelderfgoed heeft *Outstanding Universal Value* (OUV), Uitzonderlijke Universele Waarde. Het erfgoed is daarmee uniek en onvervangbaar. Essentieel punt is in het geval van de Hollandse Waterlinies dat de samenhang in het geheel van de verdedigingslinie nog intact is – en deze is ter hoogte van het USP op zijn smalst.

Figuur 2-1 Begrenzing van het Werelderfgoedgebied (oranje) en de attentiezone (blauw) van het Werelderfgoed Hollandse Waterlinies. Locatie USP omcirkeld.

2.1 Outstanding Universal Value

In de *Statement of Outstanding Universal Value* (SOUV) staat beschreven op welke punten het Werelderfgoed uniek wordt bevonden. UNESCO hanteert hiervoor tien selectiecriteria, waarbij geldt dat Werelderfgoed aan ten minste één van deze tien criteria moet voldoen. De OUV van de Hollandse Waterlinies is beschreven aan de hand van criterium II, criterium IV en criterium V. Hieronder is per criterium aangegeven wat de definitie is volgens UNESCO in het Engels met daarna de interpretatie specifiek voor de Nederlandse verdedigingslinie volgens de Nederlandse vertaling.

Criterion II: to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;

Criterion (ii): De Hollandse Waterlinies vormen een buitengewoon voorbeeld van een uitgebreid, geïntegreerd verdedigingssysteem, dat sinds de start van de bouw in de vroege 19e eeuw intact is gebleven en goed is geconserveerd. Het maakt onderdeel uit van een continuüm van defensieve maatregelen waarbij bij de bouw werd geanticipeerd op ontwikkelingen in de oorlogsvoering.

De daarbij gemaakte keuzes zijn van (grote) invloed geweest op ontwikkelingen (in de bouw van forten) onmiddellijk voor en na de tweede wereldoorlog.

Criterion IV: to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;

Criterion (iv): De Hollandse Waterlinies vormen een uitstekend voorbeeld van een uitgebreid en ingenieus systeem van militaire verdediging door inundatie, dat gebruik maakt van eigenschappen en elementen in het landschap. Het goed bewaard gebleven netwerk van fortificaties in hun landschappelijke context is uniek in de Europese architectuurgeschiedenis.

De forten illustreren de ontwikkeling in de militaire architectuur tussen 1815 en 1940, in het bijzonder de overgang van gebruik van baksteen naar gewapend beton in de Stelling van Amsterdam. Deze transitie, met experimenten in gebruik van beton en de nadruk op het gebruik van ongewapend beton is een hoofdstuk van de Europese architectuurgeschiedenis waarvan slechts weinig bewaard is gebleven.

Criterion V: to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change;

Criterion (v): De Hollandse Waterlinies vormen een buitengewoon voorbeeld van het Nederlandse meesterschap in land- en waterbeheersing. Ze tonen de unieke manier waarop de Nederlandse vindingrijkheid en expertise in waterbeheersing is ingezet voor de verdediging van het bestuurlijke en economische hart van het land, inclusief de hoofdstad.

In de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden op basis van de OUV de volgende drie hoofdelementen binnen het programma van de Hollandse Waterlinies benoemd:

- Strategisch Landschap
- Waterstaatkundige werken
- Militaire Versterkingen

2.2 Kernkwaliteiten

De OUV en de hoofdelementen zijn in beleid vertaald naar kernkwaliteiten. Artikel 2.13.3 van het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) gaat in op de kernkwaliteiten. In bijlage 8 van het Barro zijn voor ieder erfgoed van

uitzonderlijke universele waarde, de kernkwaliteiten in hoofdlijnen beschreven. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie¹ zijn de volgende kernkwaliteiten opgenomen:

1. Het unieke, in samenhang met het landschap ontworpen negentiende en twintigste-eeuwse hydrologische en militair verdedigingssysteem, bestaande uit:
 - Inundatiegebieden;
 - Zone met verdedigingswerken als forten, batterijen, lunetten betonnen mitrailleurkazematten en groepsschuilplaatsen in hun samenhang met de omgeving;
 - Voormalige schootsvelden (visueel open) en verboden kringen (merendeels onbebouwd gebied) rondom de forten;
 - Waterwerken als waterlichamen, sluizen, inlaten, duikers, en dijken functionerend in samenhang met verdedigingswerken en inundatiegebieden;
 - Overige elementen als beschutte wegen, (resten van) loopgraven en tankgrachten;
 - De landschappelijke inpassing en camouflage van de voormalige militaire objecten;
 - De historische vestingstructuur van de vestingsteden Muiden, Weesp, Naarden, Nieuwersluis, Gorinchem en Woudrichem;
2. Grote openheid;
3. Groen en overwegend rustig karakter.

De opgave m.b.t. de nieuwe ontwikkeling op het USP heeft (mogelijk) invloed op de volgende onderdelen van de kernkwaliteiten:

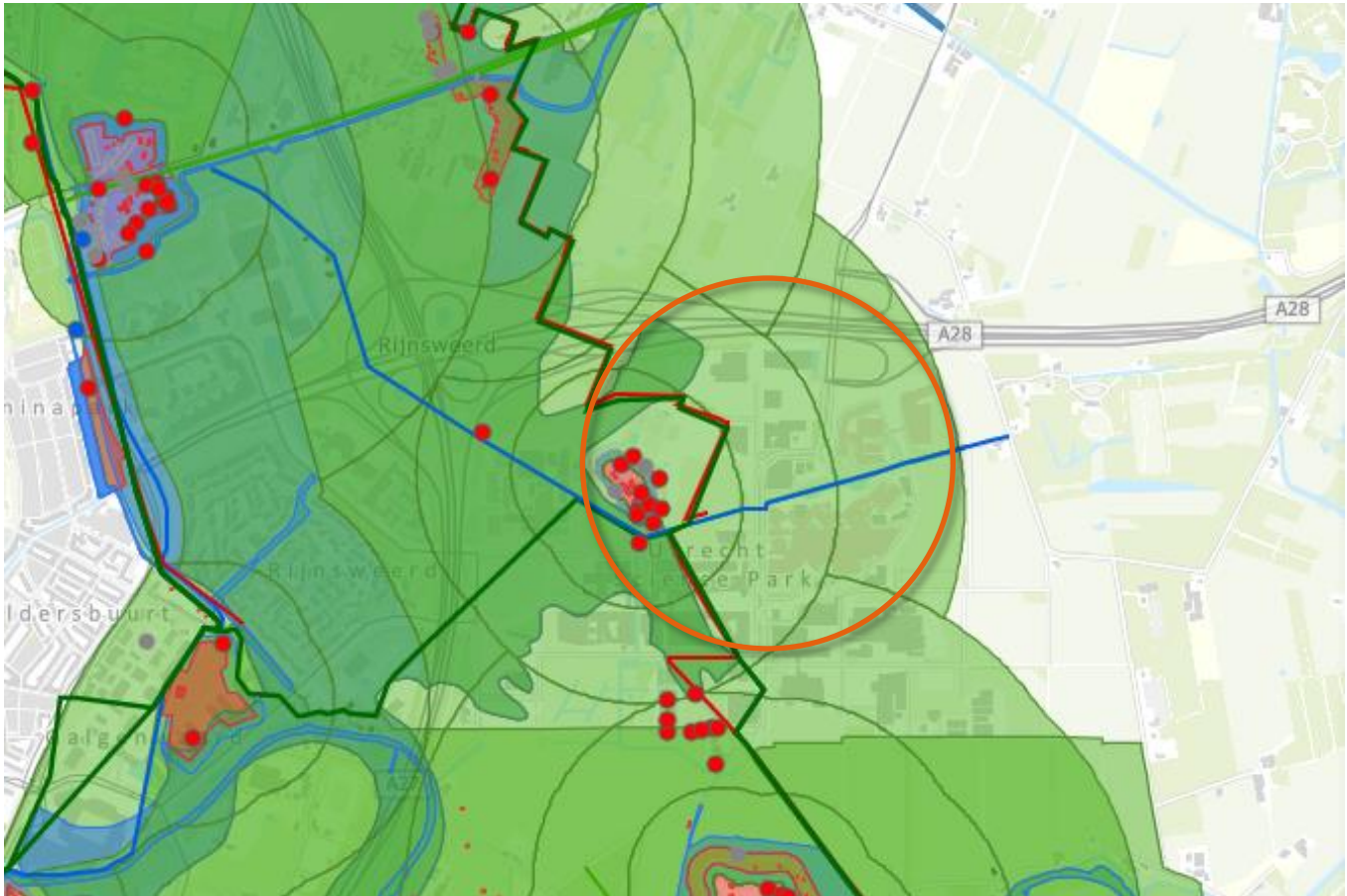
1. Het unieke, in samenhang met het landschap ontworpen negentiende en twintigste-eeuwse hydrologische en militairverdedigingssysteem, specifiek:
 - Verboden kringen en schootsvelden van het Werk aan de Hoofddijk
 - De acces Hoofddijk
 - Het Werk aan de Hoofddijk
2. Grote openheid, specifiek:
 - Het strategisch landschap buiten het stedelijk gebied (voorheen de 'rode contour')
 - Kansen voor openheid binnen het bestaande USP

De kernkwaliteiten manifesteren zich op elke locatie anders, afhankelijk van de specifieke context. Per gebied moet er dus gekeken worden naar de specifieke kernkwaliteiten die de Nieuwe Hollandse Waterlinie daar vertegenwoordigt.

Voor het gebied ten oosten van Utrecht is dat gebeurd als onderdeel van een beantwoording van vragen van UNESCO ten tijde van de behandeling van de nominatie tot toevoeging aan de Werelderfgoedlijst (Kooiman, Van Herp, & Dubelaar, 2020). Het gebied waarin het USP ligt, is nog niet op dat niveau uitgewerkt, maar dat zal wel noodzakelijk zijn als onderdeel van de planvorming.

In de analyse van het gebied ten oosten van Utrecht worden per element de kernkwaliteiten beschreven. Vooruitlopend op de uitwerking en publicatie daarvan, kunnen de specifieke kernkwaliteiten voor bovengenoemde onderdelen wel al worden beschreven. Onderstaand worden deze nader uitgewerkt.

¹ Hoewel de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam samen een Werelderfgoed vormen (de Hollandse Waterlinies) dat een gezamenlijke OUV heeft, zijn voor beide onderdelen eigen kernkwaliteiten geformuleerd.

Figuur 2-2 Militaire elementen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Binnen het kader zijn zichtbaar: Blauw: Acces hoofddijk, Lichtrood: Werk aan de Hoofddijk, Lichtgroen: Verboden kringen, Donkergroen: Inundatielandschap

2.2.1 Acces Hoofddijk

De werking van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was grotendeels gebaseerd op het onder water kunnen zetten van een groot gebied, waar het water te diep is om door heen te waden en te ondiep om over te varen. De linie werkt alleen wanneer er één aangesloten gebied van geïnundeerd land ontstaat.

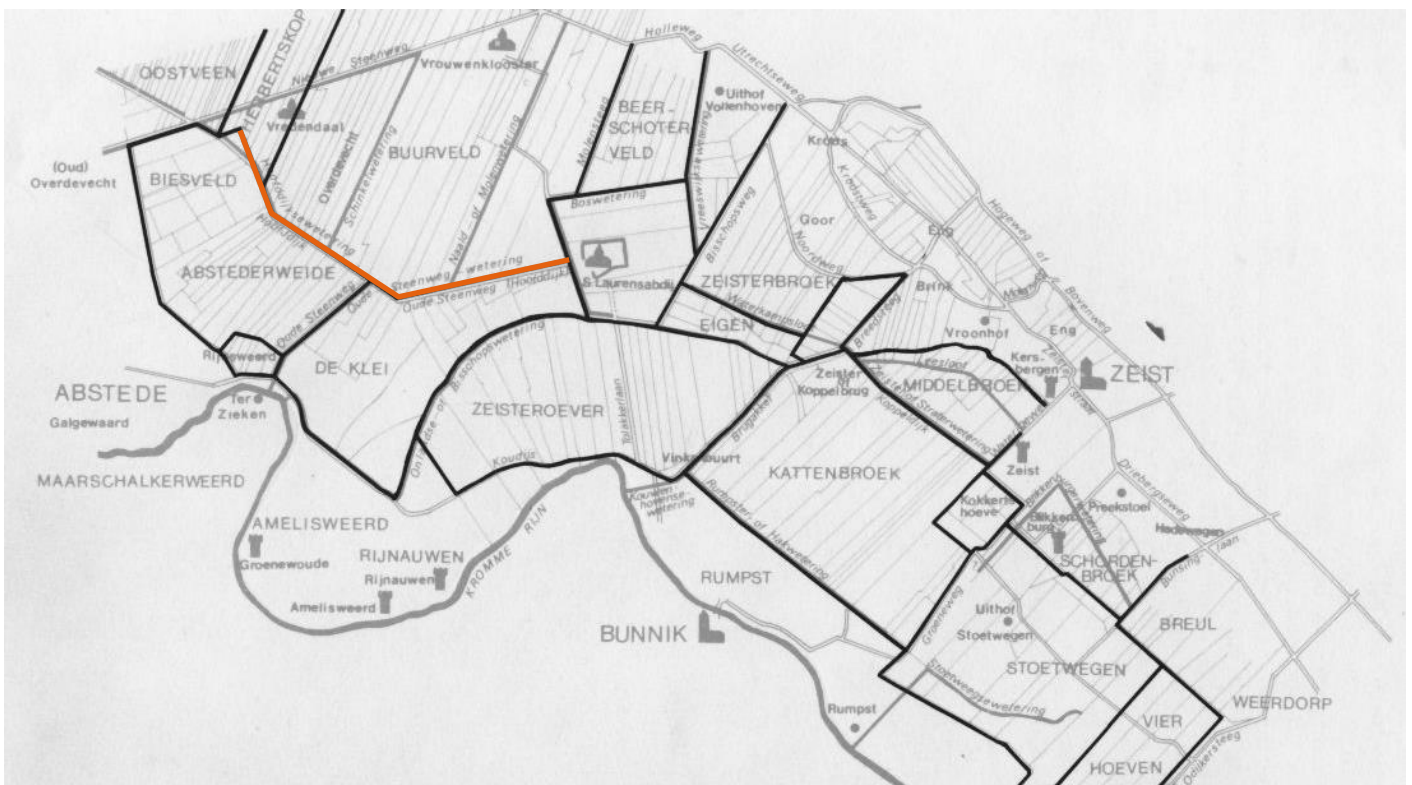
In het ontwerp van de waterlinie ten oosten van Utrecht leverde dat behoorlijk wat problemen op. Vanwege de gedeeltelijk relatief hoge ligging van het landschap waren hier uitgestrekte inundatievelden niet mogelijk. De komgronden waren te klein om inundatievlakken van voldoende omvang te vormen. Daardoor werd het stelsel van forten hier uitgebreider. Er kwam een dubbele fortenring tot stand om het smalle inundatiegebied te verdedigen.

Daarnaast vormde een bestaande polderdijk, de Hoofddijk, al sinds de middeleeuwen een hoger onderdeel van het landschap. De dijk kon niet onder water worden gezet, en vormde zodoende een acces naar het veilige gebied. De oorsprong van die dijk gaat terug tot rond 1100, toen het landschap van het USP ontgonnen werd vanaf de Kromme Rijn en de Hoofddijk (Figuur 2-3). De moerassen werden door de monniken van de Abdij Oostbroek omgezet in een gevarieerd landbouwgebied. Ze begonnen daarbij met de aanleg van de Hoofddijk, die vanaf het klooster Oostbroek tot aan de rand van de stad Utrecht voerde. Een weterring langs de Hoofddijk zorgde voor de afwatering van het gebied. Vervolgens werden er sloten gegraven haaks op deze ontginningsbasis. Deze sloten vormden de verschillende landbouwkavels van zo'n 100 tot 150 meter breed en 1250 tot 1300 meter diep. Deze smalle stroken land hadden de oppervlakte van ongeveer een hoeve, gelijk aan 13,6 hectare. De naam van deze eerste ontginningsdijk is daarvan afgeleid. De dijk werd de Hoevedijk, later Hoefdijk of Hoofddijk genoemd (Nederlands Openluchtmuseum, 2021).

Het acces dat de Hoofddijk in het inundatieveld van de Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde, was een zwakke plek in het verdedigingsmechanisme van de linie.

De aanwezigheid van het acces en de beperkte breedte van het inundatieveld vormde de aanleiding voor de bouw van het Werk aan de Hoofddijk. Hiermee werd de dijk ten westen van het Werk aan de Hoofddijk onderdeel van het militaire en waterbouwkundige systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De Hoofddijk is zowel onderdeel van het Strategisch Landschap als van de Waterstaatkundige werken. Specifiek voor het acces Hoofddijk kunnen de volgende kwaliteiten geïdentificeerd worden:

- doorgang door de inundatievlakte (ten westen van het Werk aan de Hoofddijk);
- historisch hoge(re) ligging in het landschap;
- zichtlijnen van en naar het Werk aan de Hoofddijk;
- relatie met het Werk aan de Hoofddijk;
- infrastructuurlijnen zijn belevingslijnen voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Figuur 2-3 Ontginningsgebieden van de Sint Laurentiusabdij. Hoofddijk gearceerd.

Figuur 2-4 De Nieuwe Hollandse Waterlinie aan de oostkant van Utrecht in 1940 (bron: Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie)

2.2.2 Werk aan de Hoofddijk

Het Werk aan de Hoofddijk is gebouwd ter afsluiting en verdediging van het acces van de Hoofddijk, ter bestrijding van vijandelijke geschutsbatterijen en als flankerende vuurondersteuning van de aangrenzende Forten bij Rijnauwen en Voordorp (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2012). Het fort is onderdeel van de tweede fortenkring rond Utrecht en is in opdracht van het Ministerie van Oorlog in de jaren 1878-1879 aangelegd.

Het Werk aan de Hoofddijk is met een oppervlakte van circa 1,5 hectare een van de kleinere verdedigingswerken uit de linie. Het werk bestaat uit een langgerekt, vijfhoekig aardwerk omgeven door een natte gracht. Op het aardwerk zijn onder meer een bomvrije kazerne en drie remises gerealiseerd.

Sinds 1963 is het fort in bezit van de Universiteit Utrecht, die er een botanische tuin aanlegde. Daarbij zijn de gebouwde onderdelen van het fort grotendeels intact gebleven. Het fort is in belangrijke mate omgeven door bebouwing en functies van de universiteit en door infrastructurele werken.

Het fort is van grote cultuurhistorische betekenis door de relatieve gaafheid en compleetheid van het gebouwde

ensemble en de visuele, historische en ruimtelijke relatie met (het restant van) de Hoofddijk. Specifiek voor het Werk aan de Hoofddijk kunnen de volgende kernkwaliteiten geïdentificeerd worden:

- de samenhang tussen fort en de Hoofddijk
- de samenhang tussen fort en inundatieveld
- het groen, landelijk en schaars bebouwd karakter binnen de Verboden Kringen
- de samenhang tussen verdedigingswerken en de forten bij Rijnauwen en op de Biltstraat

2.2.3 Verboden kringen

Om het schootsveld rondom forten en verdedigingswerken zo veel mogelijk vrij te houden, werden zogenoemde Verboden Kringen ingesteld. Dat werd geregeld met de 'Kringenwet'. Een verboden kring is een zone rondom een fort die zoveel mogelijk werd vrijgehouden van bebouwing.

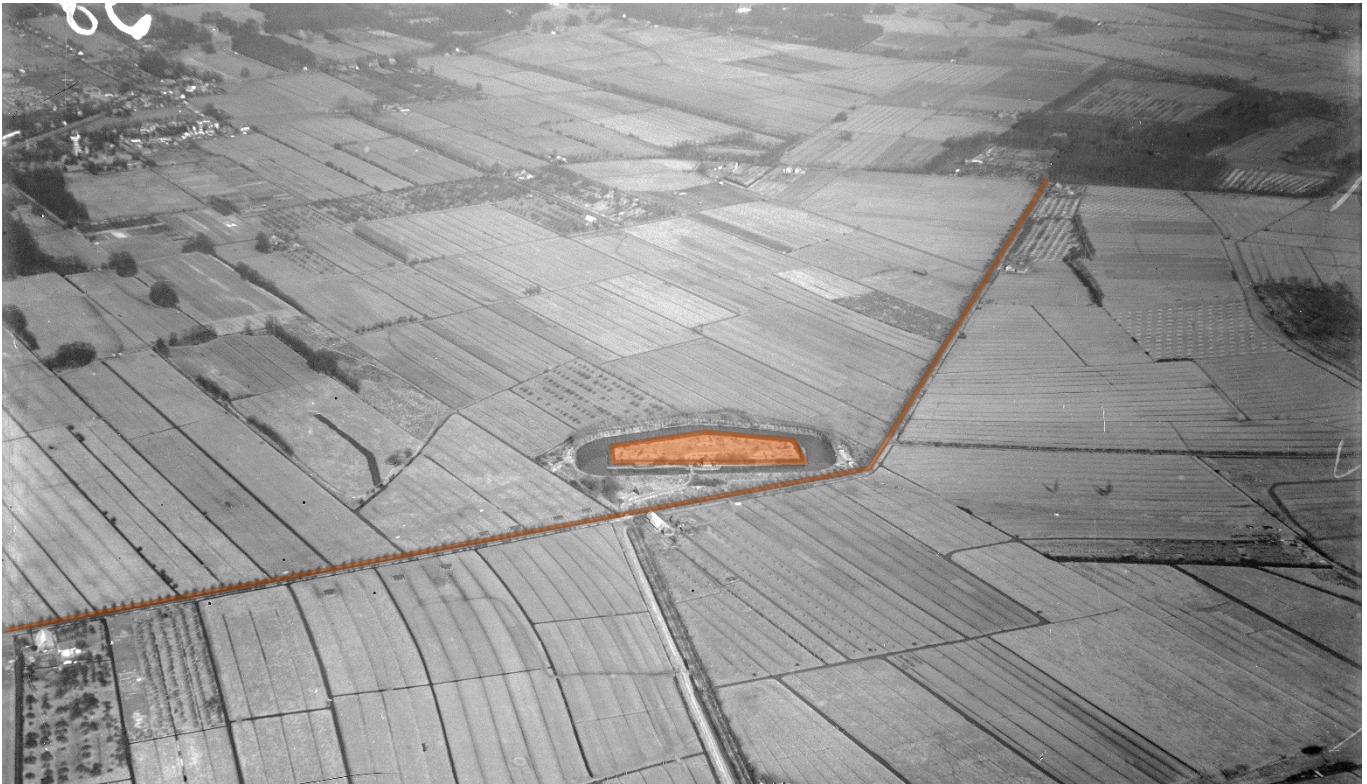
De Kringenwet van 1853 maakte onderscheid tussen drie 'kringen' om vestingwerken. Binnen 300 meter mocht alleen in hout worden gebouwd en dan nog uitsluitend met toestemming van de minister van Oorlog. Tussen 300 en 600 meter mochten stenen fundamenteën worden gebruikt, tussen 600 en 1000 meter waren alle bouwmaterialen geoorloofd, maar werden aanwezige gebouwen, bomen en andere obstakels in geval van oorlog verwijderd. De Kringenwet had tot gevolg dat grote delen land rondom forten onbebouwd bleven. Deze openheid is daarmee een kenmerkend onderdeel van de verdedigingslinie.

De 'verboden kringen' zijn pas in 1951 opgeschort en in 1961 opgeheven. Direct na de opschorting begon de Universiteit Utrecht plannen te ontwikkelen voor de verplaatsing van (in eerste instantie) de faculteit Diergeneeskunde naar De Uithof, later gevolgd door verschillende andere faculteiten van de universiteit. De verhuizing van de verschillende onderdelen van de universiteit voltrok zich uiteindelijk tussen 1967 en 1988 (Figuur 2-6).

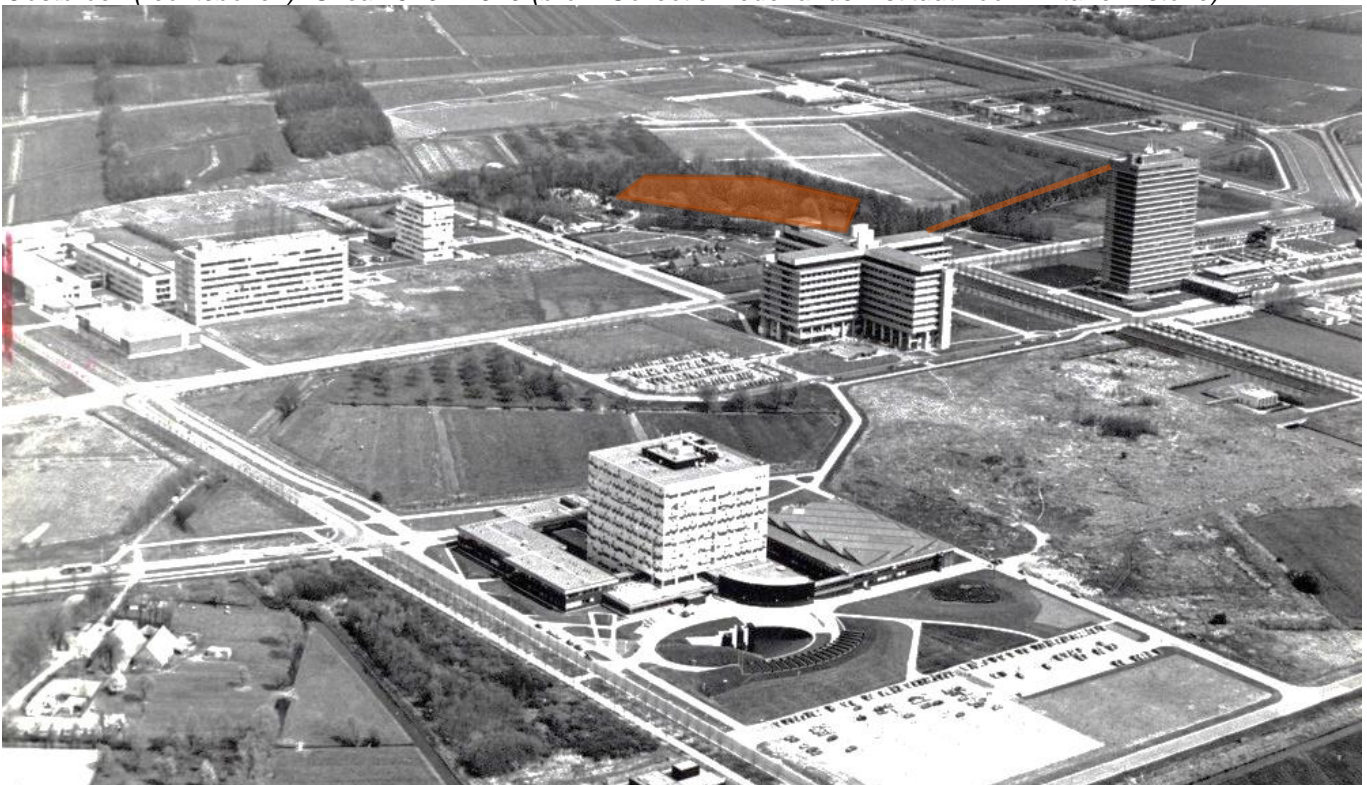
In 1989 verhuisde ook het Universitair Medisch Centrum Utrecht naar De Uithof en in 1999 ook het Wilhelmina Kinderziekenhuis. Langzaam maar zeker werd het gebied steeds verder verstedelijkt. Zeker wanneer in de jaren '90 ook studentenwoningen op De Uithof worden gebouwd werd het open landschap van de Verboden kringen steeds minder zichtbaar.

Het open landschap van de verboden kringen en schootsvelden van het Werk aan de Hoofddijk is tegenwoordig nog maar moeilijk afleesbaar en grotendeels niet meer aanwezig vanwege de grote mate van verstedelijking in het USP in de directe omgeving van het Werk aan de Hoofddijk. Specifiek voor de verboden kringen van het Werk aan de Hoofddijk kan de volgende kernkwaliteit geïdentificeerd worden:

- het (resterende en verdwenen) open en onbebouwd landschap.

Figuur 2-5 Luchtfoto vanuit het zuidwesten. Werk aan de Hoofddijk (midden), de Hoofddijk (gearceerd) en Landhuis Oostbroek (rechtsboven). Circa 1920 - 1940 (bron: Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

Figuur 2-6 Luchtfoto vanuit het zuidwesten. Werk aan de Hoofddijk (midden boven) en de in aanbouw zijnde Uithof. Circa 1975 (bron: canonvannederland.nl)

2.2.4 Strategisch landschap

Het landschap tussen forten en andere militaire elementen werd bij de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie volgens strikte richtlijnen ontworpen. De onderlinge afstand tussen de forten mocht niet groter zijn dan het geschut van zo'n fort kon dragen. Ook het open zicht tussen de forten onderling speelde daarbij een rol.

Ten oosten van de bebouwing van het USP resteert een gedeelte van het strategisch landschap dat nog onbebouwd is. Deze strook maakt onderdeel uit van de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie vanwege de militair-strategische functie die aan het bestaande cultuurlandschap werd gegeven.

Een van de belangrijkste kenmerken van dit strategisch landschap, zoals benoemd in het nominatiedossier, is de behouden openheid en het karakteristieke cultuurlandschap door langdurige overheidsbemoediging. Door de lang uitgestelde oostelijke uitbreiding van de stad Utrecht was er – ondanks grote ruimtelijke druk – lang sprake van een grote openheid. Specifiek voor het strategisch landschap ten oosten van het USP kunnen de volgende kernkwaliteiten geïdentificeerd worden:

- relatieve openheid en relatief weidse vergezichten
- relatie met de Hoofddijk;
- relatie met het Fort bij Rijnauwen.

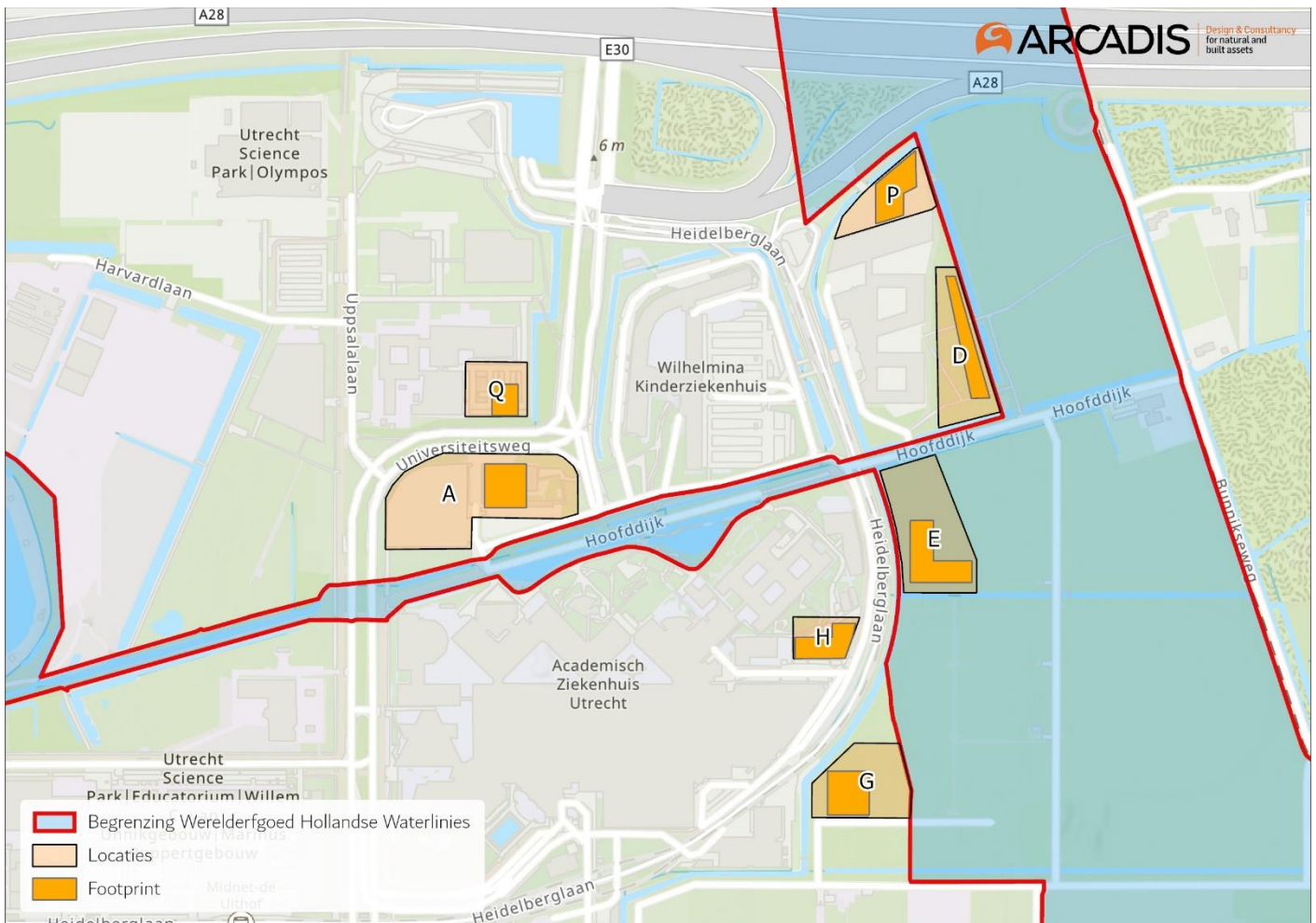
2.3 Zoneringen

Het Werelderfgoed heeft een duidelijke begrenzing (Figuur 2-7). In en rond het USP wordt dit Werelderfgoedgebied gevormd door het Werk aan de Hoofddijk, de Hoofddijk en de vrije ruimte buiten het stedelijk gebied (voorheen de 'rode contour'). Maar ook buiten deze zone gelden er aandachtspunten bij ruimtelijke ingrepen.

2.3.1 Werelderfgoedgebied

Het Werelderfgoedgebied wordt gevormd door de ruimtelijke elementen die samen de kernkwaliteiten vertegenwoordigen van het Werelderfgoed. Dit is het gebied dat door UNESCO is aangegeven als World Heritage. In de directe omgeving van het USP vallen hieronder het Werk aan de Hoofddijk, het acces Hoofddijk en het strategische landschap ten oosten van het USP (Figuur 2-7). Binnen het Werelderfgoedgebied worden alle nog resterende onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam beschermd. Deze bescherming houdt in, dat ingrepen ten goede moeten komen aan de instandhouding en versterking van het Werelderfgoed en de OUV.

Locatie E ligt volledig binnen deze zone.

Figuur 2-7 Locaties in relatie tot de begrenzing van het Werelderfgoed

2.3.2 Attentiezone

Ook ontwikkelingen die buiten het Werelderfgoedgebied plaatsvinden kunnen een (ongewenste) invloed hebben op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. Direct rondom het Werelderfgoedgebied is daarom een zogenoemde 'attentiezone' aangegeven. Deze attentiezone is het gebied dat grenst aan en een ruimtelijke relatie heeft met het Werelderfgoed. In deze zone zal zorgvuldig moeten worden afgewogen of een ontwikkeling de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed aantast.

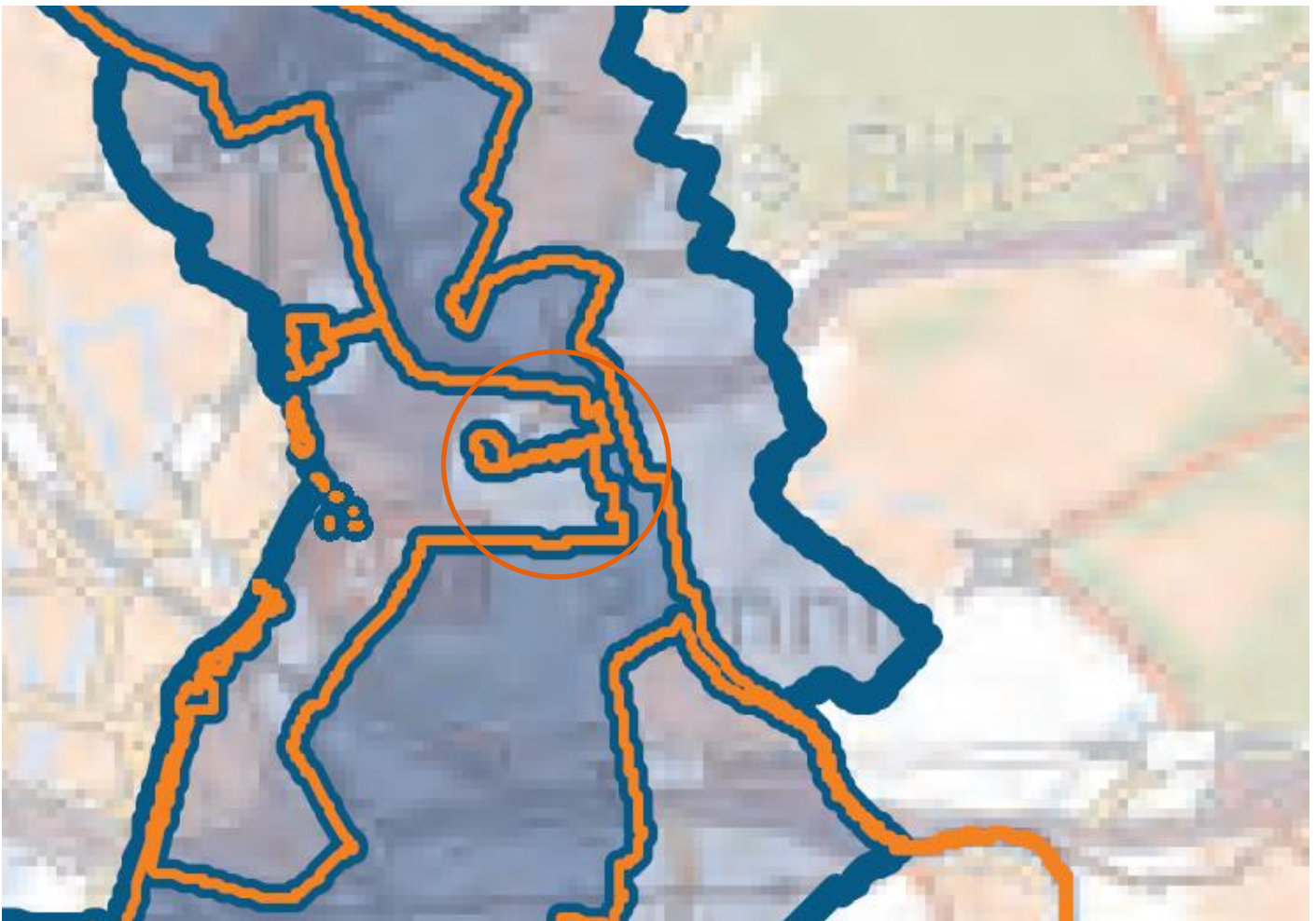
In het nominatiedossier is een attentiezone aangegeven, als antwoord op het verzoek van UNESCO om een bufferzone te realiseren buiten het Werelderfgoedgebied. Dit is aan de 'binnenkant' van de lijn, de veilige zone, een zone van 50 meter breed (uit het Nominatiedossier²). Als antwoord op de kritiek van ICOMOS³ over de begrenzing van deze attentiezone, is de zone aangepast⁴. De nieuwe attentiezone is zodanig begrensd dat deze beter recht doet aan de ruimtelijke samenhang met het Werelderfgoedgebied en is een visuele weergave van alle bestaande beschermingsregimes binnen deze zone (Nominatiedossier, 2021).

² Te downloaden via deze link: (The program office of the New Dutch Waterline and the program office of the Defence Line of Amsterdam, 2018)

³ Adviesorgaan van UNESCO

⁴ De aangepaste begrenzing van de attentiezone is nog niet gepubliceerd. Een afbeelding is weergegeven op pagina 3. Een uitsnede van het gebied bij het USP is weergegeven in Figuur 2-8.

De attentiezone valt in het USP samen met de zone voor het provinciale erfgoedbeleid van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur, thema Militair Erfgoed. Dat heeft als consequentie dat het gehele USP – voor zover het buiten de begrenzing van het Werelderfgoedgebied is gelegen – binnen de attentiezone valt (Figuur 2-8). Voor de attentiezone gelden geen aanvullende planologische regels; hier gelden de regels voor de Cultuurhistorische Hoofdstructuur.

Figuur 2-8 Uitsnede. Kaart van de begrenzing van het Werelderfgoedgebied (oranje) en de attentiezone (blauw) waarin het volledige USP (cirkel) binnen de attentiezone valt

Ontwikkelingen in de attentiezone hebben niet per definitie een invloed op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed, maar de kans daarop is in dit gebied wel reëel. De zone stelt geen aanvullende eisen op de planologische regels die al gelden. De attentiezone is de reactie op de vraag van UNESCO om een bufferzone in te stellen.

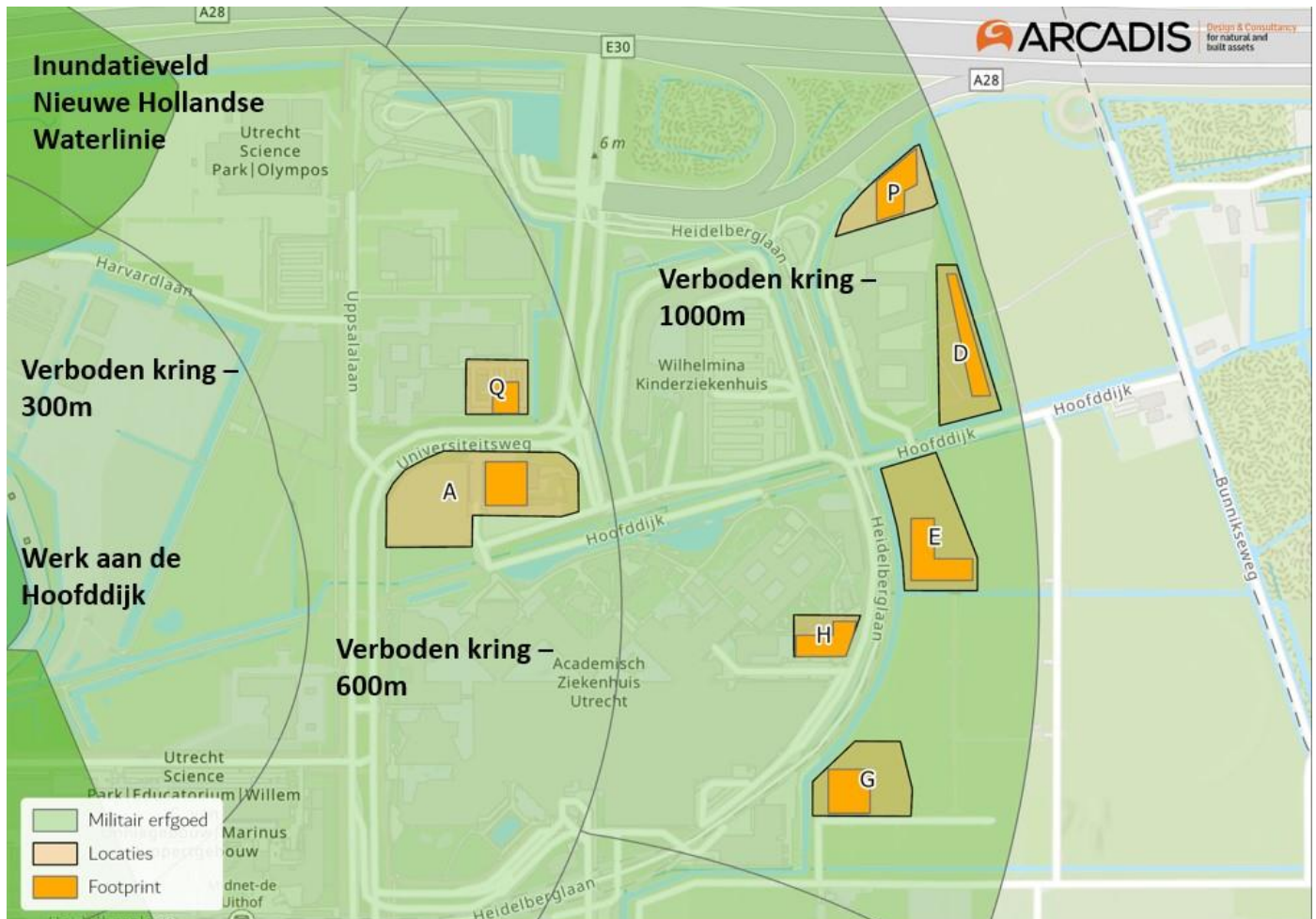
Alle locaties, met uitzondering van locatie E, vallen binnen deze zone.

2.3.2.1 Verboden kringen

In het USP is de attentiezone met name gebaseerd op de zogenoemde Verboden Kringen. De Verboden Kringen hebben geen juridische status in relatie tot het Werelderfgoed, ze maken immers geen deel uit van de begrenzing van het door UNESCO aangewezen Werelderfgoed. Toch betekent een aantasting van de Verboden Kringen dat ook de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden aangetast. De openheid van de voormalige schootsvelden is het meest kwetsbare deel van het Liniestelsel. Tot 1963 werden de schootsvelden bij wet vrijgehouden van bebouwing en bosaanleg. Omdat de Verboden Kringen van het Werk aan de Hoofddijk (Figuur 2-9)

in de periode tussen 1963 en nu al grotendeels bebouwd zijn, is het geheel open houden ervan een gepasseerd station. Om de verboden kringen beleefbaar te houden of te maken kan bijvoorbeeld de nadruk komen te liggen op het uitsparen van zichtlijnen en het maken van contrast tussen de leegte en verdichting. Daarnaast bieden nieuwe ontwikkelingen kansen om de zichtbaarheid van de verboden kringen en de schootsvelden te vergroten en daarmee de kernkwaliteiten te versterken.

Alle locaties liggen binnen deze zone. Locatie A en Q liggen in de 600-meter kring, de overige locaties in de 1000-meter kring.

Figuur 2-9 Locaties in relatie tot de Verboden Kringen (lichtgroen vlak) en het Inundatielandschap (donkergroen vlak)

2.3.2.2 Inundatielandschap

Ook het inundatielandschap loopt door binnen het USP. Er is geen raakvlak met de locaties, dus deze worden verder buiten beschouwing

2.4 Risico's bij aantasting kernkwaliteiten

Wanneer de kernkwaliteiten van een Werelderfgoed dermate aangetast worden, dat daarmee de OUV ondermijnd wordt, kan UNESCO het betreffende Werelderfgoed in het meest extreme geval van de Werelderfgoedlijst afvoeren. Gezien de schaal van het Werelderfgoed de Hollandse Waterlinies, zal geringe verstoring van een gedeelte ervan - bijvoorbeeld de Hoofddijk - niet direct hoeven te leiden tot afvoer van het gehele Werelderfgoed. Het Werk aan de Hoofddijk is in de bescherming alleen via de Hoofddijk verbonden met de rest van het Werelderfgoed. Door aantasting van de Hoofddijk, komt deze verbinding verder onder druk te staan en raakt het Werk (verder) geïsoleerd.

Het Werk aan de Hoofddijk zou daarmee een solitair element worden, dat niet meer verbonden is met de hoofdstructuur van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Er zijn andere voorbeelden binnen de Hollandse Waterlinies waar sprake is van solitaire objecten zoals Forteneiland Pampus en Vuurtoreneiland. Deze objecten zijn echter altijd van oorsprong solitair gelegen elementen van de verdedigingslinie. Door het Fort aan de Hoofddijk 'los te snijden' van het systeem van forten en inundatievelden wordt er getornd aan (de afleesbaarheid van) het in samenhang ontworpen systeem van verdedigingswerken, wat onderdeel is van de OUV.

Om de mate van verstoring van het Werelderfgoed die een ingreep heeft te kunnen bepalen, wordt vaak gebruik gemaakt van een zogenoemde Heritage Impact Assessment (HIA). Daarover meer in hoofdstuk 3.3. In principe kunnen zowel activiteiten binnen het Werelderfgoedgebied, de attentiezone of (ver) daarbuiten een verstoring van de OUV betekenen, maar over het algemeen gaat het hier over ingrepen binnen het Werelderfgoedgebied of attentiezone.

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat een nieuwbouwactiviteit binnen het Werelderfgoedgebied van de Hollandse Waterlinies een negatieve impact op de OUV zal hebben, tenzij het gaat om een verbetering van de bestaande situatie (waarin ook al sprake is van verstoring). In principe geldt dat hoe verder een verstoring van het Werelderfgoedgebied is verwijderd, hoe kleiner de impact op de OUV. Toch kan ook een bouwactiviteit ver van het Werelderfgoedgebied een significante invloed hebben op de OUV van het Werelderfgoed. Denk bijvoorbeeld aan hoogbouw of windmolens die het vrije uitzicht vanuit het Werelderfgoed belemmeren. Anderzijds kan een activiteit ook een positieve invloed hebben op de OUV van het Werelderfgoed. Denk bijvoorbeeld aan het vrij maken van Verboden Kringen, het reconstrueren of beleefbaar maken van elementen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Bij een samenhang van verschillende ingrepen kan de invloed op de OUV dus ook neutraal of positief zijn.

Op basis van een HIA kan op een transparante manier worden bepaald of en in welke mate de OUV wordt aangetast door een specifieke activiteit. De HIA neemt de situatie zoals die bestond op het moment dat het Werelderfgoed werd aangewezen als uitgangspunt (nulsituatie).

Uiteindelijk kunnen initiatieven op alle voorgestelde locaties van invloed zijn op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed.

De staat is richting UNESCO verantwoordelijk voor een goede omgang met het werelderfgoed. UNESCO bepaalt of een ingreep de OUV te veel aantast en of dit gevolgen heeft voor de beschermde status. Het is aan het bevoegd gezag (in veel gevallen in eerste instantie de gemeente) om een inschatting te maken of een aantasting van de kernkwaliteiten de OUV (te veel) aantast. De HIA fungeert daarbij als een risico-inschatting van een ingreep, waarop het bevoegd gezag de afweging kan maken.

3 Werelderfgoed in het ruimtelijk beleid

Om te voorkomen dat de OUV van het Werelderfgoed wordt aangetast, zijn de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie – en de bescherming ervan - verankerd in het Nederlandse ruimtelijk beleid. De bescherming van de OUV werkt volgens een getrappt systeem, waarbij de decentrale overheid – de gemeente – het bevoegd gezag is.

In het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) is door het Rijk de Outstanding Universal Value van het Werelderfgoed in hoofdlijnen vastgelegd. Via het Barro (artikel 2.13.4) hebben de verantwoordelijke provincies de opdracht om de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed verder uit te werken en objectieverbaar te maken. Ook zijn deze in de provinciale verordeningen van de provincies vertaald naar regels die de Werelderfgoederen in stand houden of versterken. Dit werkt vervolgens door in gemeentelijke bestemmingsplannen. Het Barro verplicht de provincies om regels over de inhoud van bestemmingsplannen op te stellen, zodat nieuwe bestemmingsplannen altijd bijdragen aan het in stand houden of verbeteren van de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. Bij de aanwijzing heeft UNESCO de Nederlandse staat daarom aanbevolen plannen in het Werelderfgoedgebied en de attentiezone tegen het licht te houden.

3.1 Werelderfgoed in de Omgevingswet

De Omgevingswet is een aangenomen maar nog niet inwerking getreden Nederlandse wet die een verregaande vereenvoudiging van het stelsel van wetgeving voor de ontwikkeling en het beheer van de leefomgeving (omgevingsrecht) beoogt, door tientallen wetten en honderden regels te bundelen in één nieuwe wet. Ook de (rijks)regelgeving met betrekking tot het Werelderfgoed is in de Omgevingswet ondergebracht. De invoering van de Omgevingswet is sinds 2017 verschillende malen uitgesteld. Op 1 april 2020 heeft de minister voor Milieu en Wonen in een brief aan de Tweede Kamer laten weten dat de inwerkingtreding van de Omgevingswet wordt uitgesteld. Op 20 mei 2020 heeft de minister bekendgemaakt dat het uitstel een jaar betreft. De nieuwe invoeringsdatum van de Omgevingswet werd daarmee 1 januari 2021, maar mede vanwege de coronacrisis in 2020 wordt dit opnieuw met een jaar uitgesteld tot 1 januari 2022.

Het 'getrapte' beschermingsregime voor Werelderfgoederen blijft ook gelden in de Omgevingswet. In de Omgevingswet zijn rijksregels opgenomen voor de omgang met Werelderfgoed.

Zowel de provincie als de gemeente Utrecht bereiden zich al voor op de invoering van de Omgevingswet. In de Provincie Utrecht is een Interim Omgevingsverordening van kracht, tot de invoering van de Omgevingswet. Op dat moment zullen de regels omgezet worden naar een definitieve Omgevingsverordening, om te voldoen aan de eisen van de Omgevingswet. De gemeente Utrecht is bezig met het opstellen van een Omgevingsvisie, op basis waarvan zij een Omgevingsplan zal opstellen dat voldoet aan de eisen van de Omgevingswet. Tot die tijd geldt het vigerende beleid, dus het Barro, de Interim Omgevingsverordening Provincie Utrecht en het bestemmingsplan De Uithof.

3.1.1 Omgevingswet

In de Omgevingswet zijn rijksregels opgenomen over de omgang met Werelderfgoed. De rijksregels voor Werelderfgoed zijn bedoeld om de uitzonderlijke universele waarde van het Werelderfgoed te behouden. De rijksregels staan in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) en het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl).

De algemene rijksregels voor Werelderfgoed staan in hoofdstuk 14 van het Bal. Deze rijksregels gelden voor zowel activiteiten die direct en indirect invloed hebben of kunnen hebben op de OUV van het Werelderfgoed. Daarmee beperken de regels zich dus niet tot het gebied binnen het feitelijke Werelderfgoedgebied.

De regels schrijven voor dat degene die een activiteit verricht die het Werelderfgoed betreft en weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat die activiteit kan leiden tot het beschadigen of vernielen van werelderfgoed of een onderdeel daarvan, is, voor zover dit de uitzonderlijke universele waarde raakt, verplicht alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van diegene kunnen worden gevraagd om deze beschadiging of vernieling te voorkomen.

Gemeenten en provincies nemen regels op in omgevingsplan en omgevingsverordening.

3.1.2 Interim Omgevingsverordening provincie Utrecht

In het vigerende provinciaal beleid, de Interim Omgevingsverordening van de provincie Utrecht zijn in artikel 7.2 regels opgenomen over de instandhouding en versterking van Werelderfgoed Hollandse Waterlinies (Provincie Utrecht, 2021). Dit artikel bevat regels met het oog op de uitwerking en bescherming van de essentiële landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken van de werelderfgoederen van uitzonderlijke universele waarde. De kernkwaliteiten van de erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde zijn uitgewerkt en geobjectiveerd in Bijlage 14 van de verordening. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn dezelfde kernkwaliteiten opgenomen als in Bijlage 8 van het Barro (zie paragraaf 2.2).

In essentie schrijft het artikel voor:

1. Dat de gemeenten middels regels in het bestemmingsplan moeten zorgen dat de OUV niet wordt aangetast, en
2. Dat er voor een aantasting van de OUV in uitzonderlijke gevallen ontheffing kan worden verleend.

Om een ontheffing te kunnen verlenen voor de aantasting van de OUV, moet er in elk geval sprake zijn van een 'dwingende reden' van 'groot openbaar belang'. Als voorbeelden van een 'groot openbaar belang', geeft de Omgevingsverordening de nationale veiligheid bij een dijkverzwaring of de aanleg van noodzakelijke verkeersinfrastructuur. Als dat het geval is, moet de aantasting zoveel mogelijk worden beperkt, moeten er in de directe omgeving 'compenserende maatregelen' worden genomen om het Werelderfgoed te versterken, en moet aangetoond worden dat er geen alternatieven zijn die het Werelderfgoed niet of minder aantasten.

Bovenstaande geldt alleen wanneer een ontwikkeling *in* het Werelderfgoedgebied plaatsvindt, en geldt dus enkel voor locatie E.

Daarnaast zijn alle locaties opgenomen in de zogenoemde Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS), als onderdeel van het Militair erfgoed. Dat bestaat uit de deelgebieden Nieuwe Hollandse Waterlinie, maar ook de Oude Hollandsche Waterlinie, de Grebbelinie en Soesterberg en omgeving. Artikel 7.7 schrijft voor dat de gemeente regels op moet nemen ter bescherming en benutting van de waarden van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur. Voor de deelgebieden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn de waarden gelijk aan de kernkwaliteiten die zijn opgenomen in Bijlage 8 van het Barro (zie paragraaf 2.2).

Als laatste is voor de opgave van belang dat er voor gebieden in het landelijk gebied een verstedelijkingsverbod geldt. Er bestaat een uitzondering voor gebieden die tevens in de CHS Militair erfgoed zijn gelegen. Zolang een verstedelijking kleinschalig is, gericht is op het creëren van 'economische kostendragers' die ten goede komen aan het erfgoed, en zorgvuldig ingepast is, kan dit in dit gebied wel toegestaan worden.

Dit verbod (en de uitzondering erop) is enkel van toepassing op locatie E, omdat deze zowel buiten het stedelijk gebied als in de CHS Militair erfgoed is gelegen. De overige locaties liggen niet in het landelijk gebied.

3.1.3 Bestemmingsplan De Uithof

Het vigerende bestemmingsplan op het USP is het bestemmingsplan De Uithof, dat op 4 maart 2010 is vastgesteld. In het bestemmingsplan zijn in relatie tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie enkele regels uitgewerkt, en geen regels die verwijzen naar de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed, omdat er ten tijde van de vaststelling nog geen sprake was van een (voornemen tot) aanwijzing als Werelderfgoed.

Het Werk aan de Hoofddijk heeft een dubbelbestemming Cultuurhistorie, waarmee de cultuurhistorische waarden van het fort worden beschermd, en er geen nieuwbouw gepleegd mag worden. Het (bestaand en verdwenen) tracé van de Hoofddijk heeft een dubbelbestemming Archeologie.

De gemeente Utrecht besteedt in haar structuurvisie (Gemeente Utrecht, 2007) beknopt aandacht aan de cultuurhistorische waarden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Wat betreft behoud en ontwikkeling binnen de zones van de Nieuwe Hollandse Waterlinie verwijst men of naar de provincie en wordt uitgegaan van de provinciale regelgeving.

In voorbereiding op de invoering van de Omgevingswet werkt de gemeente aan het opstellen van een Omgevingsvisie en -plan. Een concept Omgevingsvisie USP heeft reeds ter inzage gelegen. De reactietermijn daarvan is gesloten op 30 augustus 2021. In het najaar van 2021 verwerkt de gemeente de reacties die tijdens de inspraakperiode zijn binnengekomen. Aan het eind van het jaar neemt het college van B en W een besluit over de omgevingsvisie USP 2040. Begin 2022 besluit de raad definitief over het stuk.

In de (concept) omgevingsvisie is de ambitie om het 'continu karakter' van de Hoofddijk zoveel mogelijk na te streven en deze onderdeel te maken van de 'groene ontvangst' en entreegebied voor de patiënten en bezoekers van de zorginstellingen in het USP. Daarnaast wordt de Hoofddijk doorgetrokken naar het westen (een reconstructie van de vroegere loop) tot de Budapestlaan.

Op basis van de vast te stellen omgevingsvisie, zal de gemeente komen tot een omgevingsplan (Klewer & Van Teeseling, 2020). De gemeente zal functies toedelen in het omgevingsplan. Hierbij moet een gemeente zich afvragen of een bepaalde functie van invloed kan zijn op de uitzonderlijke universele waarde van het werelderfgoed en op die manier regels in het omgevingsplan opnemen die het werelderfgoed beschermen. Deze instructieregel staat in artikel 5.131 van het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl).

3.2 Beoordeling Werelderfgoedactiviteit

De hoofdregel (art. 2.4, lid 1 Wabo) is dat burgemeester en wethouders van de gemeente waar het betrokken project in hoofdzaak wordt of zal worden uitgevoerd beslissen op een aanvraag om omgevingsvergunning.

Voor de Werelderfgoederen zijn geen rijks- of provinciale inpassingsplannen vastgesteld. Daarmee geldt ook bij de beoordeling van een aanvraag omgevingsvergunning die (mogelijk) invloed heeft op een Werelderfgoed (een 'Werelderfgoedactiviteit'), dat de gemeente als bevoegd gezag geldt.

Ook na de invoering van de Omgevingswet blijft de gemeente bevoegd gezag (artikel 18.2 Omgevingswet).

3.2.1 Actoren

Afhandeling van initiatieven vindt plaats binnen de gemeente, al dan niet met behulp van een gemeentelijke commissie, aan de hand van de Outstanding Universal Value Nieuwe Hollandse Waterlinie en het onderliggend bestemmingsplan. Dat bestemmingsplan moet in overeenstemming zijn met de Provinciale Verordening en de rijksregels uit de Omgevingswet. Bij de beoordeling van plannen is de gemeente dus bevoegd gezag, maar vanwege de grote belang van het Werelderfgoed, is er een stelstel van verschillende instanties die directe of indirecte invloed hebben op de besluitvorming. Bij sommige initiatieven kunnen meerdere overheidslagen betrokken zijn (provincie, rijk) vanuit een adviesrol.

3.2.1.1 Initiatiefnemer

De Omgevingswet legt de verantwoordelijkheid voor het beschermen van Werelderfgoederen in eerste instantie bij de initiatiefnemer. Daarvoor is een zogenoemde *specifieke zorgplicht* opgenomen in de wet (artikel 14.7 Bal). De specifieke zorgplicht voor Werelderfgoed heeft tot doel beschadiging of vernieling van het werelderfgoed te voorkomen. Een initiatiefnemer is verplicht om alle mogelijke maatregelen te nemen die daarvoor nodig zijn. Dit is nodig voor zover dit de OUV van het dit werelderfgoed raakt.

3.2.1.2 Gemeente Utrecht

De gemeente is het eerste aanspreekpunt voor ruimtelijke initiatieven in het gebied van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Nieuwe ontwikkelingen worden planologisch en juridisch getoetst aan het vigerende bestemmingsplan De Uithof (straks: Omgevingsplan USP). Hierin zijn ook regels voor het gebied van de Nieuwe Hollandse Waterlinie opgenomen. De gemeente gebruikt de provinciale Omgevingsverordening voor de gewenste omgang met de kernkwaliteiten artikel 7.2 en 7.7). De gemeente toetst de voorgenomen ontwikkelingen intern, en via de commissie welstand en monumenten Utrecht.

3.2.1.3 Siteholder

De 'siteholder' is de organisatie die in het Managementplan voor een werelderfgoed is aangewezen als verantwoordelijke voor het beheer van de desbetreffende site. Voor de het Werelderfgoed Hollandse Waterlinies zijn dat de provincies Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant gezamenlijk.

Deze siteholder stelt de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zo spoedig mogelijk op de hoogte bij voornemens om activiteiten te verrichten die de OUV van het werelderfgoed kunnen aantasten (artikel 10.49 Bkl).

Deze informatieplicht geldt ook voor de gemeente, de provincie of het waterschap waarin het werelderfgoed ligt. De informatieplicht geldt daarnaast voor het bevoegd gezag dat vanuit de uitoefening van een taak of bevoegdheid kennis heeft of krijgt van een voornemen voor een activiteit die de uitzonderlijke universele waarde van een werelderfgoed kan aantasten.

Daarnaast kan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de siteholder vragen om gegevens die nodig zijn om te kunnen voldoen aan de rapportageverplichting vanuit het Werelderfgoedverdrag (artikel 10.48 Bkl). Hierin rapporteert Nederland eens per 6 jaar aan UNESCO welke maatregelen getroffen worden ter uitvoering van het Werelderfgoedverdrag.

3.2.1.4 Provincie Utrecht

Desgewenst kan de gemeente bij het beoordelen van plannen de provincie (team CER) raadplegen voor advies.

3.2.1.5 Rijksoverheid

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is namens de staat verantwoordelijk voor het Werelderfgoed. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) voert het beleid uit en treedt op als coördinator werelderfgoed en is formeel contactpunt voor het UNESCO Werelderfgoedcentrum in Parijs. De RCE geeft verbouwingsplannen, restauraties of ruimtelijke ingrepen aan of rond het Werelderfgoed door aan het Werelderfgoedcomité.

Daarnaast stelt de RCE voorbereidingsdossiers en beheersplannen op en werkt samen met 'siteholders' en de Stichting Werelderfgoed.nl om het publiek te informeren.

De Nationale UNESCO Commissie adviseert de Nederlandse regering over het werelderfgoedbeleid en verbindt partijen.

3.2.1.6 Liniecommissie

De Liniecommissie bestaat uit de gedeputeerden van de vier provincies, de directeur van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, de programmamanager NHW en de ambtelijk secretaris. De Liniecommissie voert de regie over het proces van de Hollandse Waterlinies voor Gedeputeerde Staten van de waterlinieprovincies (Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant), die formeel de 'siteholder' van het Werelderfgoed zijn.

3.2.1.7 Kwaliteitsteam

Het Werelderfgoed Hollandse Waterlinies heeft een eigen Kwaliteitsteam. Het Kwaliteitsteam bestaat uit verschillende experts en brengt vanuit een onafhankelijke positie advies uit aan de Liniecommissie; de bestuurlijke samenwerking tussen de

vier Linieprovincies. Het Kwaliteitsteam brengt adviezen uit aan de Liniecommissie om de ruimtelijke ontwikkeling in en van het gebied van de Hollandse Waterlinies in evenwicht te houden met de te beschermen waarden.

3.3 Heritage Impact Assessment

Door Land-ID is in 2019 een quick scan Heritage Impact Assessment (HIA) opgesteld voor de mogelijke locaties voor het vestigen van het Ronald McDonald Huis. Deze verkenning geeft in hoofdlijnen aan op welke locatie een ontwikkeling een (negatieve) invloed zal hebben op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed.

Om met meer diepgang te kunnen beoordelen wat de mogelijke effecten van een ontwikkeling op het UNESCO Werelderfgoed zijn, kan een HIA worden opgesteld. De HIA heeft tot doel de totale omvang van de effecten (*impact*) te beoordelen van het project op de OUV van het Werelderfgoed, de bijbehorende kernkwaliteiten (*elementen en structuren*) en op de samenhang daartussen. De HIA geeft daarmee inzicht in de mogelijke risico's voor de instandhouding van de Werelderfgoedstatus. De HIA is daarmee een instrument waarmee het bevoegd gezag een onderbouwde afweging kan maken bij de beoordeling van een initiatief.

Ook als voorbereiding op eventueel bezwaar en beroep bij aanvragen voor een omgevingsvergunning of bestemmingsplanwijziging, is een HIA een goed instrument om aan te kunnen tonen dat een besluit op basis van de juiste onderbouwing is genomen.

3.3.1 Eisen aan HIA

De methode en werkwijze van het opstellen van een HIA is uitgewerkt in “*De Leidraad voor Heritage Impact Assessments inzake culturele werelderfgoederen*” van ICOMOS (ICOMOS, 2011). In de Leidraad is opgenomen dat voorafgaande aan het opstellen van een HIA er een startdocument (of startnotitie) moet worden opgesteld waar alle betrokken partijen mee instemmen: de nationale overheid, de regionale of lokale overheid, erfgoedadviseurs of -beheerders, burgers, enz. In het startdocument moet staan wat er moet worden gedaan, waarom, hoe, wanneer en wat de verwachte uitkomsten zijn.

Voor de beoordeling van de effecten van een project op het Werelderfgoed, moeten zowel de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed en de voorgenomen ontwikkelingen voldoende inzichtelijk zijn. Er zijn geen minimumeisen waaraan het ontwerpvoorstel moet voldoen om tot een goede HIA te komen. De mate van gedetailleerdheid is afhankelijk van de aard van de erfgoedplaats en de voorgestelde veranderingen. Wanneer een HIA wordt opgesteld voor de afweging van verschillende ontwerpopties, biedt een massastudie al een goed uitgangspunt om een HIA op te stellen. Uit de massastudie moet vooral duidelijk zijn wat de relatie met het Werelderfgoed is, en hoe de verschillende varianten van elkaar verschillen.

Uit de HIA zal dan een (of meerdere) voorkeursvariant(en) komen, maar kan ook juist een advies geven over de verdere uitwerking.

De mate van aantasting wordt beoordeeld aan de hand van de criteria *integriteit* en *authenticiteit* voor de verschillende kenmerken/kernkwaliteiten. Veranderingen kunnen directe of indirecte effecten hebben en zijn tijdelijk of permanent, omkeerbaar of onomkeerbaar. Ook de cumulatieve impact van de afzonderlijke effecten wordt meegenomen in de beoordeling. De schaalgrootte of ernst van de effecten wordt (los van de waarde van het erfgoed) beoordeeld volgens een vijfpuntsschaal: van *geen verandering* tot *grote verandering*.

Gecombineerd met het belang van het onderdeel (de ‘waarde van het erfgoed’) wordt de totale impact op het Werelderfgoed beoordeeld op een negenpuntsschaal: van *groot positief* tot *groot negatief*.

3.3.2 Beoordeling HIA

De resultaten van de HIA vormen een transparant en onafhankelijk advies voor een initiatiefnemer, maar ook voor de beoordeling van een aanvraag door de overheid. De eindrapportage is geen besluit, maar stelt de verschillende actoren in staat om plannen en mogelijke varianten te bespreken, de impact inzichtelijk te maken om zo tot een afgewogen besluit te komen.

De HIA ligt daarmee met name ten grondslag aan een risicoanalyse die door het bevoegd gezag zal worden gemaakt. In principe kan een ontwikkeling die een negatieve invloed heeft op de OUV van een Werelderfgoed door het bevoegd gezag niet worden toegestaan conform de vigerende regels voor de ruimtelijke ordening (zie ook hoofdstuk 3.1). Wanneer ondanks een negatieve effectbeoordeling een bouwactiviteit toch wordt toegestaan, dan geldt voor alle locaties het risico dat:

- Bijzondere cultuurhistorische waarden en kernkwaliteiten worden aangetast;
- gedurende de planologische procedure sprake is van succesvol bezwaar- en beroep, waardoor het plan de eindstreep niet haalt;
- de Unesco-status van het Werelderfgoed in gevaar komt.

4 Ruimtelijke kwaliteit

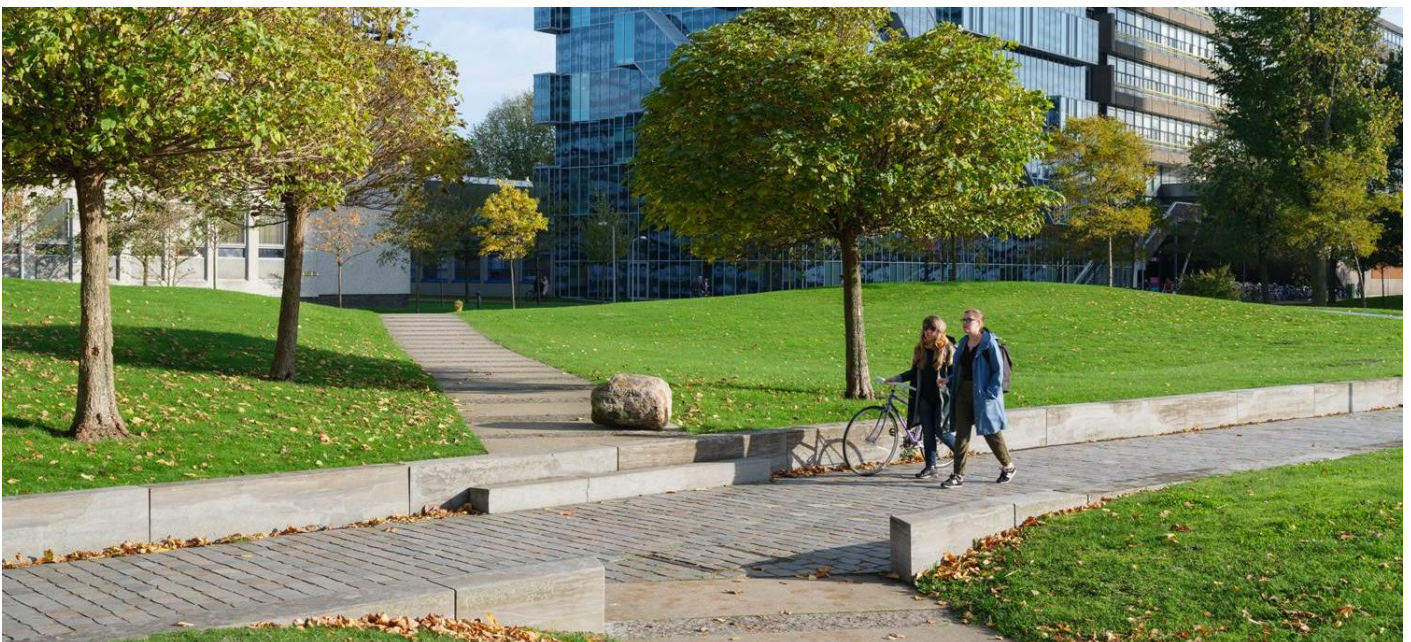
De oostgrens van de stad Utrecht, zeker ter plaatse van het USP, is een hoog dynamisch gebied met een grote druk op de beschikbare ruimte. Het is een gebied met veel ontwikkelingen zoals de uitbreiding van het USP met de daarbij behorende aanleg van infrastructuur, energietransitie en agrarische en economische ontwikkelingen. Dat levert een uitdaging op voor het behoud van openheid van het landschap en de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dat blijkt ook uit deze opgave; de mogelijkheden voor uit- of inbreidingen van het USP voor een nieuwe locatie van het Ronald McDonaldhuis zijn beperkt. De beschermde status van de Nieuwe Hollandse Waterlinie maakt deze ontwikkelingen niet onmogelijk, maar legt wel beperkingen op. Omdat de ruimtelijke relatie van het USP met de Nieuwe Hollandse Waterlinie zo groot is, zal elke ingreep ook een invloed hebben op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. De opgave is hier, om die invloed te benutten om de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed te versterken.

Het versterken van het Werelderfgoed in de nabijheid kan als compenserende maatregel gezien worden bij ontwikkelingen die de OUV aantasten. Immers, bij een HIA wordt de cumulatieve impact van een ontwikkeling beschouwd. Binnen een ontwikkeling kan de negatieve invloed van een bepaalde bouwactiviteit gecompenseerd worden door een andere activiteit binnen de ontwikkeling die een positieve invloed heeft. Het versterken van het Werelderfgoed kan en moet bovenal als autonome opgave gezien worden; om de ruimtelijke kwaliteit van het gebied te vergroten, en als invulling van de rol van goed eigenaarschap van een erfgoedplaats van wereldbelang. Het uitgangspunt is dat alle ontwikkelingen binnen Werelderfgoed de kwaliteiten van het werelderfgoed verbeteren.

4.1 Hoofddijk

Ontwerpen aan de Hoofddijk betekent respectvol omgaan met het cultuurhistorisch tracé en dijkprofiel, in samenhang met (het restant van het) het polderlandschap aan weerszijden ervan. Behoud en versterk waar mogelijk de asymmetrie van het dijkprofiel in het landschap, ter versterking van het 'Waterlinieprofiel' (Van der Velden, 2015).

Voor de Hoofddijk als geheel is versterking van de eenheid en continuïteit, als aanleiding voor de aanleg van het Werk aan de Hoofddijk, een belangrijke opgave. Het is gewenst op en langs de Hoofddijk doorgaande recreatieve routes te ontwikkelen, voor de beleving van de dijk en het landschap. Daarbij moet het aantal doorsnijdingen van de dijk beperkt worden, ofwel zo vormgegeven worden dat er een hiërarchie ontstaat, waarbij de doorgaande lijn van de dijk dominant is (Figuur 4-1).

Figuur 4-1 Referentiebeeld. Hiërarchie in padenstructuren. De doorgaande verbinding (links-rechts) is visueel dominant. (bron: Mecanoo)

Een verdere opgave ligt bij het gedeelte van de Hoofddijk 'achter' - dus ten westen - van het Werk aan de Hoofddijk. Juist dit gedeelte van de polderdijk gold als acces door de inundatievelden. De doorgang voor vijandelijke troepen moest vanuit het fort voorkomen worden. Met het verdwijnen van dit deel van de Hoofddijk, is de beleefbaarheid van de oorspronkelijke functie van het fort ook aangetast. Andersom zou de terugkeer van dit deel van de dijk de ruimtelijke samenhang van verschillende onderdelen versterken. Het zichtbaar houden van de relatie van het verdedigingswerk met het te verdedigen punt is belangrijk voor het begrip van de werking van de linie. Reconstructie van het dijklichaam zou daarbij als een duidelijke kwaliteitsimpuls voor het Werk aan de Hoofddijk, en daarmee van het Werelderfgoed gelden. Hierbij is het belangrijk het verschil tussen vóór en achter het verdedigingspunt (het fort) te benadrukken.

4.2 Nieuwbouw

Kansen liggen er met name bij de bestaande bebouwing die op dit moment geen specifieke positieve invloed heeft op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed (of die de oorspronkelijke kwaliteit heeft aangetast). Deze kunnen worden vervangen voor nieuwbouw die met meer respect naar het aanwezige erfgoed is ontworpen. Bij vervangende nieuwbouw zal het nieuwe gebouw zowel een relatie aan moeten gaan met de nog aanwezige fysieke objecten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (acces Hoofddijk, het Werk aan de Hoofddijk) als met de overige bebouwing van het USP. Ook hier is het zichtbaar maken van de relatie van het verdedigingswerk met het te verdedigen punt belangrijk voor het begrip van de werking van de linie. Daarnaast zal nieuwbouw zich ook moeten voegen naar de schaal en maat van de omliggende bebouwing van het USP.

De opgave ligt er dus enerzijds in aan te sluiten bij de bestaande bebouwingsstructuren en naoorlogse gebouwtypologieën van het USP en anderzijds rekening houden met de nog aanwezige cultuurhistorische waarden. Advies is om nieuwbouw ondergeschikt te laten zijn aan zowel het Werelderfgoed als de bebouwing van na de afschaffing van de Kringenwet.

Waar er ontworpen wordt direct aan de Hoofddijk, komen deze structuren (het 'grid' de doorsnede van de Hoofddijk en de zichtlijnen vanuit het fort) fysiek bij elkaar. Hier ligt een kans om een gebouw zich te laten voegen naar beide tijdslagen.

4.3 Strategisch Landschap

Het landschap ten oosten van het USP haalt zijn kracht uit de openheid en leegte van het grootschalig open, uniform en veelal agrarisch landschap. Het functioneren van de waterlinie was grotendeels afhankelijk van de onherkenbaarheid ervan in vreedetijd. De inundatie- en schootvelden waren niet herkenbaar als militaire elementen, doordat zij in vreedetijd voor niet-militaire doeleinden werden gebruikt. Juist dit 'onbijzondere' gebruik van het landschap, in combinatie met de geforceerde openheid ervan is de kenmerkende identiteitsdrager van deze gebieden. Gedeeltelijk is de opgave erin gelegen het gebied te ontsluiten voor recreatie- en verbindingroutes, zonder daarbij de openheid en leegte aan te tasten. Dat betekent dat de agrarische functie het best zo veel als mogelijk behouden kan blijven, zodat het landschap openblijft. Voor de ontsluitings- en belevingsopgave moet gezocht worden naar de bestaande paden- en wegenstructuur, door deze waar nodig op te waarderen. Het is onwenselijk daarbij toevoegingen aan het landschap te doen – zoals de aanplant van bomen, bosschages, hekwerken of lantaarnpalen - die de openheid van het gebied verstoren.

Juist het contrast met de hoogstedelijke bebouwing van het USP versterkt de sensatie van het open gebied. De opgave ligt hier dus in het enerzijds 'zo leeg mogelijk' houden van het open gebied, en anderzijds het behouden – of versterken – van de harde overgang van bebouwd naar onbebouwd gebied.

5 Conclusies

Bij ontwikkelingen op het Utrecht Science Park (USP) moet rekening gehouden worden met cultuurhistorische waarden, waaronder het Werelderfgoed Hollandse Waterlinies, dat deels overlapt met het USP. De werelderfgoedstatus legt een bijzondere verantwoordelijkheid op de omgang met het gebied. Zo mogen ontwikkelingen in (de nabijheid van) het Werelderfgoed de zogenoemde 'Outstanding Universal Value' (OUV) niet aantasten.

5.1 Consequenties voor vestiging RMDH

Uiteindelijk moet een plan voor een ontwikkeling in het USP worden beoordeeld op de impact die het heeft op de cultuurhistorische waarden en de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed, onafhankelijk van in welke zone deze is gelegen. Logischerwijs heeft een ontwikkeling binnen het Werelderfgoed snel een grotere impact dan een ontwikkeling daarbuiten.

Alle locaties zijn zodanig gelegen dat een ruimtelijke ontwikkeling invloed kan hebben op de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. Locatie E ligt binnen het Werelderfgoed, de locaties A, D, G, H, P en Q liggen in de attentiezone. De kernkwaliteiten zijn per locatie verschillend, maar worden rond het USP vooral gevormd door de openheid van het gebied en het rustige, groene karakter.

De nabijheid van het Werelderfgoed van de locaties brengt kansen met zich mee. Zeker in het USP, waar de openheid van het gebied al in grote mate is aangetast, kan een nieuwe ingreep juist zorgen voor meer of een beter beleefbare openheid. Dat geldt dus met name wanneer er sprake is van een sloop-en-nieuwbouwontwikkeling. Een goed uitgevoerde ontwikkeling zal de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed daarmee versterken.

Bij een ontwikkeling is het dus belangrijk om rekening te houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden en de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed. Wanneer daar geen rekening mee wordt gehouden, dan geldt voor alle locaties het risico dat:

- Bijzondere cultuurhistorische waarden en kernkwaliteiten worden aangetast;
- gedurende de planologische procedure sprake is van succesvol bezwaar- en beroep, waardoor het plan de eindstreep niet haalt;
- de Unesco-status van het Werelderfgoed in gevaar komt.

Het risicoprofiel van de locaties verschilt en hangt af van de volgende factoren:

- Een ontwikkeling op een locatie binnen het Werelderfgoedgebied dat op dit moment onbebouwd is, tast de kernkwaliteiten van openheid en het rustige groene karakter in alle gevallen aan. Daarom is het risico voor locatie E het grootst te noemen.
- Het maakt sterk uit of er op de betreffende locatie nu al sprake is van bebouwing of dat sprake is van een open, groene ruimte. In principe mag er geen sprake zijn van verdere aantasting van het Werelderfgoed ten opzichte van de bestaande situatie. Dit leidt ertoe dat het risicoprofiel van de locaties D, G en P groter is dan van de locaties A en H.
- De ligging van de locaties ten opzichte van waardevolle elementen. Voor locatie D geldt dat de ligging in de directe nabijheid van de Hoofddijk het risicoprofiel extra vergroot ten opzichte van de locaties G en P, die op grotere afstand van de Hoofddijk liggen.
- Het feit dat het Werelderfgoedgebied bij locatie D 'op z'n smalst' is en dat dit onder een vergrootglas ligt bij de verschillende overheden en belangengroeperingen.

Vanuit deze argumenten is het risicoprofiel vanuit het perspectief van (Wereld)erfgoed voor locatie D zeer groot te noemen, voor de locaties G en P groot en voor de locaties A, H en Q klein.

Op de locaties A, H en Q is goed aan te tonen dat een aantasting beperkt zal zijn (de locaties zijn immers al bebouwd) en dat er juist kansen liggen om de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed te versterken. De plannen voor de versterking van de kwaliteit van de Hoofddijk helpen hierbij. Voor de locaties D, G en P is het risico dat een ontwikkeling de cultuurhistorische waarden van het (Wereld)erfgoed aantast groter dan voor de locaties A, H en Q. Het risico op een succesvol bezwaar en beroep wordt voor de locaties D, G en P daarom substantieel groter geacht.

De risicoprofielen van de verschillende locaties leiden tot de volgende rangorde:

Locatie	Risicoprofiel	Korte karakteristiek
E	Zeer groot (grootst)	Onbebouwd, gelegen binnen werelderfgoedgebied
D	Zeer groot	Onbebouwd, gelegen in attentiezone nabij Hoofddijk
G	Groot	Onbebouwd, gelegen in attentiezone. Uitgangspunt: geen bebouwing binnen werelderfgoedgebied
P	Groot	Onbebouwd, gelegen in attentiezone
H	Beperkt	Bebouwd, gelegen in attentiezone. Ontwikkeling biedt kans voor versterking kernkwaliteiten
A	Beperkt	Bebouwd, gelegen in attentiezone. Ontwikkeling biedt kans voor versterking kernkwaliteiten
Q	Beperkt	Bebouwd, gelegen in attentiezone. Ontwikkeling biedt kans voor versterking kernkwaliteiten

Onderstaand wordt per locatie verder ingegaan op de beantwoording van de onderzoeksvragen.

5.1.1 Locatie A

Vragen erfgoed

Antwoorden

Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie? Wat betekent de ligging in de 'attentiezone'? Wat betekent deze status (juridisch)?

Locatie valt binnen de attentiezone. Ontwikkeling mogelijk bij vervangende nieuwbouw, zolang de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed niet aangetast worden. Versterking door vervangende nieuwbouw biedt een kans voor het werelderfgoed.

Welke processtappen moeten worden doorlopen om bouwen op deze locatie mogelijk te maken? Wat zijn daarbij de risico's?

Er kan een HIA worden opgesteld waarin de effecten worden beschreven en beoordeeld. Voor bouwen in de attentiezone mag er geen sprake van een negatieve impact op de OUV zijn.

Heeft de Omgevingswet nog consequenties voor de procedure inzake NHW?

De invoering van de Omgevingswet heeft geen invloed op de locatiekeuze voor het Ronald McDonaldhuis. De geldende planologische voorwaarden blijven na invoering van de Omgevingswet van kracht. Wel zal na vaststelling van het Omgevingsplan door de Gemeente Utrecht de bescherming van het Werelderfgoed duidelijker in het ruimtelijk beleid zijn verankerd.

Wat zijn consequenties van het RMCD-huis op deze locatie in relatie tot NWH? Hoe kun je bij nieuwbouw zorgen voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij geen of (zo min mogelijk) sprake is van aantasting van de kernwaarden van de NHW? Wat kan er gedaan worden ter versterking van de waarden van het naastgelegen Werelderfgoed?

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat een bouwactiviteit binnen het Werelderfgoed altijd een negatieve impact op de OUV zal hebben, tenzij het gaat om een verbetering van de bestaande situatie (waarin ook al sprake is van verstoring). Daarnaast is de kans groot dat een bouwactiviteit binnen de attentiezone ook een negatieve impact op de OUV zal hebben. Nieuw- of herbouw moet dus een kleinere aantasting van het Werelderfgoed vormen dan nu het geval is. Dit kan bijvoorbeeld door beleving van de Hoofddijk te versterken. Het Werk aan de Hoofddijk is in de bescherming alleen via de Hoofddijk verbonden met de rest van het Werelderfgoed. Door aantasting van de Hoofddijk, komt deze verbinding verder onder druk te staan en raakt het Werk (verder) geïsoleerd.

Daarnaast kan gedacht worden aan compenserende maatregelen om het werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP.

Is een loopbrug over de Hoofddijk mogelijk, en zo ja, onder welke voorwaarden, gezien het feit dat de Hoofddijk onderdeel uitmaakt van de NHW en nu Werelderfgoed is? De loopbrug is 'randvoorwaardelijk' voor het UMCU om het ontvangstgebouw te laten aansluiten op het UMC.

Een loopbrug over het Werelderfgoedgebied van het Werelderfgoed kan leiden tot een aantasting van de kernkwaliteiten. Omdat het gaat om een in het oog springende ingreep kan dit een risico vormen voor de vergunningverlening. Het gaat dan om het totaalpakket aan maatregelen, waarbij ook maatregelen worden genomen om de kernkwaliteiten te versterken.

5.1.2 Locatie D

Vragen erfgoed

Wat betekent de ligging in de 'attentiezone' / Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie? Wat betekent deze status (juridisch)? Welke processtappen moeten worden doorlopen om bouwen op deze locatie mogelijk te maken? Wat zijn daarbij de risico's?

Heeft de Omgevingswet nog consequenties voor de procedure inzake NHW?

Hoe ver uitgewerkt moet een massastudie zijn voor een HIA (footprint, hoogte, massaopbouw, situering, materialisering)?

Wat zijn consequenties van het RMcD-huis op deze locatie in relatie tot NWH? Hoe kun je bij nieuwbouw zorgen voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij geen of (zo min mogelijk) sprake is van aantasting van de kernwaarden van de NHW?

Wie toetst de HIA / wie is bevoegd gezag?

Is het mogelijk en, zo ja, onder welke voorwaarden kan ontheffing worden verleend als sprake is van een aantasting van de kernwaarden? Wie verleent deze ontheffing?

Antwoorden

Locatie D ligt in de attentiezone en is op dit moment niet bebouwd. Ontwikkeling op deze locatie kent een zeer groot risico, aangezien het toevoegen van nieuwbouw op een nu nog onbebouwd terrein direct tegen het Werelderfgoedgebied zeer waarschijnlijk een negatieve invloed heeft op de OUV.

De invoering van de Omgevingswet heeft geen invloed op de locatiekeuze voor het Ronald McDonaldhuis. De geldende planologische voorwaarden blijven na invoering van de Omgevingswet van kracht. Wel zal na vaststelling van het Omgevingsplan door de Gemeente Utrecht de bescherming van het Werelderfgoed duidelijker in het ruimtelijk beleid zijn verankerd.

Voor een variantenafweging biedt een rudimentaire massastudie een goed uitgangspunt om een eerste HIA op te stellen. Uit de massastudie moet vooral de exacte locatie, het volume, de (ruimtelijke) relatie met het Werelderfgoed, en hoe de verschillende varianten van elkaar verschillen. Om een integrale afweging te kunnen maken, moeten ook de eventuele maatregelen die genomen worden ter versterking van het Werelderfgoed inzichtelijk zijn.

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat nieuwbouw op deze locatie een negatieve impact op de OUV zal hebben. Aangezien het gebied nu onbebouwd is, is het in de praktijk niet haalbaar dat een bouwactiviteit géén negatieve impact op de OUV heeft. Bovendien grenst locatie D aan het smalste en daarmee meest kwetsbare gedeelte van het Werelderfgoedgebied.

Er kan wel gedacht worden aan compenserende maatregelen om het werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP, maar dat is maar tot op beperkte hoogte een oplossing.

De gemeente is bevoegd gezag voor het beoordelen van een initiatief. Zij wordt daarbij geadviseerd door verschillende instanties, waaronder de siteholder van het Werelderfgoed.

De HIA fungeert als een risico-inschatting en effectbeoordeling van een ingreep. Gemeente neemt de HIA mee in haar afweging voor een vergunningverlening. Uiteindelijk bepaalt UNESCO of de OUV te veel worden aangetast, en of dat gevolgen heeft voor de beschermde status.

Het al dan niet verlenen van een ontheffing is niet aan de orde.

Een activiteit in de attentiezone mag geen negatieve invloed hebben op de kernkwaliteiten van het naastgelegen Werelderfgoed.

Er kan een HIA worden opgesteld waarin de effecten worden beschreven en beoordeeld.

Wat kan er gedaan worden ter versterking van de waarden van het naastgelegen Werelderfgoed?

Behoud van openheid en leegte, recreatieroutes binnen bestaande wegenstructuur, minimaliseren ruimtelijke toevoegingen.
Daarnaast het handhaven of versterken van de 'harde' overgang van gebouwd naar onbebouwd gebied.

5.1.3 Locatie E

Vragen erfgoed

Antwoorden

Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie? Wat betekent deze status (juridisch)? Welke processtappen moeten worden doorlopen om deze locatie mogelijk te maken? En wat zijn daarbij de risico's?

Locatie E ligt volledig binnen het Werelderfgoedgebied en is op dit moment niet bebouwd. Risico dat bouw niet doorgaat is bij ontwikkeling zeer groot, aangezien nieuwbouw binnen het Werelderfgoedgebied zal leiden tot een aantasting van de kernkwaliteiten en er aanwijsbaar alternatieven zijn die het Werelderfgoed minder aantasten.

Heeft de Omgevingswet nog consequenties voor de procedure inzake NHW?

De invoering van de Omgevingswet heeft geen invloed op de locatiekeuze voor het Ronald McDonaldhuis. De geldende planologische voorwaarden blijven na invoering van de Omgevingswet van kracht. Wel zal na vaststelling van het Omgevingsplan door de Gemeente Utrecht de bescherming van het Werelderfgoed duidelijker in het ruimtelijk beleid zijn verankerd.

Hoe ver uitgewerkt moet een massastudie zijn voor een HIA (footprint, hoogte, massaopbouw, situering, materialisering)?

Voor een variantenafweging biedt een rudimentaire massastudie een goed uitgangspunt om een eerste HIA op te stellen. Uit de massastudie moet vooral de exacte locatie, het volume, de (ruimtelijke) relatie met het Werelderfgoed, en hoe de verschillende varianten van elkaar verschillen. Om een integrale afweging te kunnen maken, moeten ook de eventuele maatregelen die genomen worden ter versterking van het Werelderfgoed inzichtelijk zijn.

Wat zijn consequenties van het RMcD-huis op deze locatie in relatie tot NWH? Hoe kun je bij nieuwbouw zorgen voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij geen of (zo min mogelijk) sprake is van aantasting van de kernwaarden van de NHW?

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat een bouwactiviteit binnen het Werelderfgoedgebied altijd een negatieve impact op de OUV zal hebben, tenzij het gaat om een verbetering van de bestaande situatie (waarin ook al sprake is van verstoring). Aangezien het gebied nu onbebouwd is, is het lastig om door middel van bebouwing de aantasting te verkleinen. Sterker nog: nieuwbouw zal in alle gevallen moeten worden beschouwd als een aantasting van de kernkwaliteiten.

Er kan wel gedacht worden aan compenserende maatregelen om het werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP, maar dat is maar tot op beperkte hoogte een oplossing.

Wie toetst de HIA / wie is bevoegd gezag?

De gemeente is bevoegd gezag voor het beoordelen van een initiatief. Zij wordt daarbij geadviseerd door verschillende instanties, waaronder de siteholder van het Werelderfgoed.

De HIA fungeert als een risico-inschatting en effectbeoordeling van een ingreep. Gemeente neemt de HIA mee in haar afweging voor een vergunningverlening. Uiteindelijk bepaalt UNESCO of de OUV te veel worden aangetast, en of dat gevolgen heeft voor de beschermde status.

Is het mogelijk en, zo ja, onder welke voorwaarden kan ontheffing worden verleend als sprake is van een aantasting van de kernwaarden? Wie verleent deze ontheffing?

Er kan een HIA worden opgesteld waarin de effecten worden beschreven en beoordeeld. Om een ontheffing te kunnen verlenen voor de aantasting van de OUV, moet er in elk geval sprake zijn van een 'dwingende reden' van

'groot openbaar belang'. Dat is voor de bouw van het RMDH moeilijk aan te tonen. Maar ook als dat wel het geval is, moet de aantasting zoveel mogelijk worden beperkt, moeten er in de directe omgeving 'compenserende maatregelen' worden genomen om het Werelderfgoed te versterken, en moet aangetoond worden dat er geen alternatieven zijn die het Werelderfgoed niet of minder aantasten. Ook dat is voor de bouw van het RMDH op deze locatie moeilijk aan te tonen.

Op welke wijze kan de cultuurhistorische waarde van de Hoofddijk worden behouden en/ of versterkt?

Behoud van openheid en leegte, recreatieroutes binnen bestaande wegenstructuur, minimaliseren ruimtelijke toevoegingen.

5.1.4 Locatie G

Vragen erfgoed

Antwoorden

Wat betekent de ligging in de 'attentiezone' / Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie? Wat betekent deze status (juridisch)? Welke processtappen moeten worden doorlopen om bouwen op deze locatie mogelijk te maken? Wat zijn daarbij de risico's?

Locatie G ligt binnen de attentiezone en is nu onbebouwd. Ontwikkeling op deze locatie kent een risico, aangezien het toevoegen van nieuwbouw op een nu nog onbebouwd terrein tegen het Werelderfgoedgebied zeer waarschijnlijk een negatieve invloed heeft op de OUV.

Heeft de Omgevingswet nog consequenties voor de procedure inzake NHW?

De invoering van de Omgevingswet heeft geen invloed op de locatiekeuze voor het Ronald McDonaldhuis. De geldende planologische voorwaarden blijven na invoering van de Omgevingswet van kracht. Wel zal na vaststelling van het Omgevingsplan door de Gemeente Utrecht de bescherming van het Werelderfgoed duidelijker in het ruimtelijk beleid zijn verankerd.

Hoe ver uitgewerkt moet een massastudie zijn voor een HIA (footprint, hoogte, massaopbouw, situering, materialisering)?

Voor een variantenafweging biedt een rudimentaire massastudie een goed uitgangspunt om een eerste HIA op te stellen. Uit de massastudie moet vooral de exacte locatie, het volume, de (ruimtelijke) relatie met het Werelderfgoed, en hoe de verschillende varianten van elkaar verschillen. Om een integrale afweging te kunnen maken, moeten ook de eventuele maatregelen die genomen worden ter versterking van het Werelderfgoed inzichtelijk zijn

Wat zijn consequenties van het RMcD-huis op deze locatie in relatie tot NWH? Hoe kun je bij nieuwbouw zorgen voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij geen of (zo min mogelijk) sprake is van aantasting van de kernwaarden van de NHW?

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat nieuwbouw op deze locatie een negatieve impact op de OUV van het naastgelegen Werelderfgoed kan hebben. Aangezien het gebied nu onbebouwd is, bestaat er een risico dat een bouwactiviteit een negatieve impact op de OUV heeft.

Er kan wel gedacht worden aan compenserende maatregelen om het werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP, maar dat is maar tot op beperkte hoogte een oplossing.

Wie toetst de HIA / wie is bevoegd gezag?

De gemeente is bevoegd gezag voor het beoordelen van een initiatief. Zij wordt daarbij geadviseerd door verschillende instanties, waaronder de siteholder van het Werelderfgoed.

De HIA fungeert als een risico-inschatting en effectbeoordeling van een ingreep. Gemeente neemt de HIA mee in haar afweging voor een vergunningverlening. Uiteindelijk bepaalt UNESCO of de OUV te veel worden aangetast, en of dat gevolgen heeft voor de beschermde status.

Is het mogelijk en, zo ja, onder welke voorwaarden kan ontheffing worden verleend als sprake is van een aantasting van de kernwaarden? Wie verleent deze ontheffing?

Het al dan niet verlenen van een ontheffing is niet aan de orde.

Een activiteit in de attentiezone mag geen negatieve invloed hebben op de kernkwaliteiten van het naastgelegen Werelderfgoed.

Er kan een HIA worden opgesteld waarin de effecten worden beschreven en beoordeeld.

Wat kan er gedaan worden ter versterking van de waarden van het naastgelegen Werelderfgoed?

Behoud van openheid en leegte, recreatieroutes binnen bestaande wegenstructuur, minimaliseren ruimtelijke toevoegingen.

Daarnaast het handhaven of versterken van de 'harde' overgang van gebouwd naar onbebouwd gebied.

5.1.5 Locatie H

Vragen erfgoed

Wat betekent de ligging in de 'attentiezone' / Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie? Wat betekent deze status (juridisch)? Welke processtappen moeten worden doorlopen om bouwen op deze locatie mogelijk te maken? Wat zijn daarbij de risico's?

Antwoorden

Locatie valt gedeeltelijk binnen de attentiezone en het bouwblok valt voor een heel klein deel in het Werelderfgoedgebied. Ontwikkeling mogelijk bij vervangende nieuwbouw, zolang de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed niet aangetast worden. Versterking door vervangende nieuwbouw biedt een kans voor het werelderfgoed.

Heeft de Omgevingswet nog consequenties voor de procedure inzake NHW?

De invoering van de Omgevingswet heeft geen invloed op de locatiekeuze voor het Ronald McDonaldhuis. De geldende planologische voorwaarden blijven na invoering van de Omgevingswet van kracht. Wel zal na vaststelling van het Omgevingsplan door de Gemeente Utrecht de bescherming van het Werelderfgoed duidelijker in het ruimtelijk beleid zijn verankerd.

Hoe ver uitgewerkt moet een massastudie zijn voor een HIA (footprint, hoogte, massaopbouw, situering, materialisering)?

Voor een variantenafweging biedt een rudimentaire massastudie een goed uitgangspunt om een eerste HIA op te stellen. Uit de massastudie moet vooral de exacte locatie, het volume, de (ruimtelijke) relatie met het Werelderfgoed, en hoe de verschillende varianten van elkaar verschillen. Om een integrale afweging te kunnen maken, moeten ook de eventuele maatregelen die genomen worden ter versterking van het Werelderfgoed inzichtelijk zijn.

Wat zijn consequenties van het RMCD-huis op deze locatie in relatie tot NWH? Hoe kun je bij nieuwbouw zorgen voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij geen of (zo min mogelijk) sprake is van aantasting van de kernwaarden van de NHW?

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat een bouwactiviteit binnen de attentiezone altijd een negatieve impact op de OUV zal hebben, tenzij het gaat om een verbetering van de bestaande situatie (waarin ook al sprake is van verstoring). Nieuw- of herbouw moet dus een kleinere aantasting van het Werelderfgoed vormen dan nu het geval is. Dit kan bijvoorbeeld door beleving van de Hoofddijk te versterken. Het Werk aan de Hoofddijk is in de bescherming alleen via de Hoofddijk verbonden met de rest van het Werelderfgoed. Door aantasting van de Hoofddijk, komt deze verbinding verder onder druk te staan en raakt het Werk (verder) geïsoleerd.

Daarnaast kan gedacht worden aan compenserende maatregelen om het werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP.

Wie toetst de HIA / wie is bevoegd gezag?

De gemeente is bevoegd gezag voor het beoordelen van een initiatief. Zij wordt daarbij geadviseerd door verschillende instanties, waaronder de siteholder van het Werelderfgoed.

De HIA fungeert als een risico-inschatting en effectbeoordeling van een ingreep. Gemeente neemt de HIA mee in haar afweging voor een vergunningverlening. Uiteindelijk bepaalt UNESCO of de OUV te veel worden aangetast, en of dat gevolgen heeft voor de beschermde status.

Is het mogelijk en, zo ja, onder welke voorwaarden kan ontheffing worden verleend als sprake is van een aantasting van de kernwaarden? Wie verleent deze ontheffing?

Het al dan niet verlenen van een ontheffing is niet aan de orde.

Een activiteit in de attentiezone mag geen negatieve invloed hebben op de kernkwaliteiten van het naastgelegen Werelderfgoed.

Er kan een HIA worden opgesteld waarin de effecten worden beschreven en beoordeeld.

Wat kan er gedaan worden ter versterking van de waarden van het naastgelegen Werelderfgoed?

Behoud van openheid en leegte, recreatieroutes binnen bestaande wegenstructuur, minimaliseren ruimtelijke toevoegingen.

Daarnaast het handhaven of versterken van de 'harde' overgang van gebouwd naar onbebouwd gebied.

5.1.6 Locatie P

Vragen erfgoed

Antwoorden

Wat betekent de ligging in de 'attentiezone' / Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie? Wat betekent deze status (juridisch)? Welke processtappen moeten worden doorlopen om bouwen op deze locatie mogelijk te maken? Wat zijn daarbij de risico's?

Locatie P ligt in de attentiezone en is op dit moment niet bebouwd. Ontwikkeling op deze locatie kent een groot risico, aangezien het toevoegen van nieuwbouw op een nog onbebouwd terrein tegen het Werelderfgoedgebied zeer waarschijnlijk een negatieve invloed heeft op de OUV.

Heeft de Omgevingswet nog consequenties voor de procedure inzake NHW?

De invoering van de Omgevingswet heeft geen invloed op de locatiekeuze voor het Ronald McDonaldhuis. De geldende planologische voorwaarden blijven na invoering van de Omgevingswet van kracht. Wel zal na vaststelling van het Omgevingsplan door de Gemeente Utrecht de bescherming van het Werelderfgoed duidelijker in het ruimtelijk beleid zijn verankerd.

Hoe ver uitgewerkt moet een massastudie zijn voor een HIA (footprint, hoogte, massaopbouw, situering, materialisering)?

Voor een variantenafweging biedt een rudimentaire massastudie een goed uitgangspunt om een eerste HIA op te stellen. Uit de massastudie moet vooral de exacte locatie, het volume, de (ruimtelijke) relatie met het Werelderfgoed, en hoe de verschillende varianten van elkaar verschillen. Om een integrale afweging te kunnen maken, moeten ook de eventuele maatregelen die genomen worden ter versterking van het Werelderfgoed inzichtelijk zijn.

Wat zijn consequenties van het RMCD-huis op deze locatie in relatie tot NHW? Hoe kun je bij nieuwbouw zorgen voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij geen of (zo min mogelijk) sprake is van aantasting van de kernwaarden van de NHW?

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat nieuwbouw op deze locatie een negatieve impact op de OUV zal hebben. Aangezien het gebied nu onbebouwd is, is het in de praktijk niet haalbaar dat een bouwactiviteit géén negatieve impact op de OUV heeft.

Vanwege de beperkte bijdrage aan het open karakter van het gebied, kan wel gedacht worden aan compenserende maatregelen om het Werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP, maar het is de vraag of dat tegen elkaar opweegt.

Wie toetst de HIA / wie is bevoegd gezag?

De gemeente is bevoegd gezag voor het beoordelen van een initiatief. Zij wordt daarbij geadviseerd door verschillende instanties, waaronder de siteholder van het Werelderfgoed.

De HIA fungeert als een risico-inschatting en effectbeoordeling van een ingreep. Gemeente neemt de HIA mee in haar afweging voor een vergunningverlening. Uiteindelijk bepaalt UNESCO of de OUV te veel worden aangetast, en of dat gevolgen heeft voor de beschermde status.

Is het mogelijk en, zo ja, onder welke voorwaarden kan ontheffing worden verleend als sprake is van een aantasting van de kernwaarden? Wie verleent deze ontheffing?

Het al dan niet verlenen van een ontheffing is niet aan de orde.

Een activiteit in de attentiezone mag geen negatieve invloed hebben op de kernkwaliteiten van het naastgelegen Werelderfgoed.

Er kan een HIA worden opgesteld waarin de effecten worden beschreven en beoordeeld.

Wat kan er gedaan worden ter versterking van de waarden van het naastgelegen Werelderfgoed?

Behoud van openheid en leegte, recreatieroutes binnen bestaande wegenstructuur, minimaliseren ruimtelijke toevoegingen.
Daarnaast het handhaven of versterken van de 'harde' overgang van gebouwd naar onbebouwd gebied.

5.1.7 Locatie Q

Vragen erfgoed

Wat is de 'erfgoed-status' van deze locatie?

Antwoorden

Locatie Q valt binnen de attentiezone van het Werelderfgoed. Ontwikkeling mogelijk bij vervangende nieuwbouw, zolang de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed niet aangetast worden. Versterking door vervangende nieuwbouw biedt een kans voor het werelderfgoed.

Wat zijn consequenties van deze varianten voor het RMcD-huis op deze locatie in relatie tot NWH?

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat een bouwactiviteit binnen de attentiezone altijd een negatieve impact op de OUV zal hebben, tenzij het gaat om een verbetering van de bestaande situatie (waarin ook al sprake is van verstoring). Daarnaast is de kans groot dat een bouwactiviteit binnen de attentiezone ook een negatieve impact op de OUV zal hebben. Nieuw- of herbouw moet dus een kleinere aantasting van het Werelderfgoed vormen dan nu het geval is. Dit kan bijvoorbeeld door beleving van de Hoofddijk te versterken. Het Werk aan de Hoofddijk is in de bescherming alleen via de Hoofddijk verbonden met de rest van het Werelderfgoed. Door aantasting van de Hoofddijk, komt deze verbinding verder onder druk te staan en raakt het Werk (verder) geïsoleerd.

Daarnaast kan gedacht worden aan compenserende maatregelen om het werelderfgoed te versterken, bijvoorbeeld door openheid in andere delen van het USP.

Bronnen

- (2021). Annex: Answers to ICOMOS' questions Dutch Water Defence Line.
- De Jong, L., & Hoogewerf, S. (2019). Quickscan Heritage Impact Analysis – Ronald McDonaldhuis Universitair Medisch Centrum Utrecht. Arnhem: Land-id.
- Gemeente Utrecht. (2007). Visie De Uithof. Dienst Stadsontwikkeling. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Gemeente Utrecht. (2021). Omgevingsvisie Utrecht Science Park 2040 (Concept 11 juni 2021). Utrecht: Gemeente Utrecht.
- ICOMOS. (2011). Leidraad voor Heritage Impact Assessments inzake culturele werelderfgoederen. Parijs: ICOMOS.
- Klewer, M., & Van Teeseling, M. (2020). Notitie Reikwijdte en Detailniveau Omgevingsvisie Utrecht Science Park. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Kooiman, M., Van Herp, N., & Dubelaar, W. (2020). Gebiedsanalyse NHW Laagraven. Utrecht: Provincie Utrecht.
- Mol, K. (2021). Heritage Impact Assessment ondernemingsplan fort Kudelstaart. Amersfoort: Arcadis Nederland B.V.
- Nederlands Openluchtmuseum. (2021, september 25). Landgoed Oostbroek. Retrieved from Canon van Nederland: <https://www.canonvannederland.nl/nl/utrecht/noordwest/ontginningen/verdieping-/de-abdij-oostbroek>
- Nominatiedossier. (2021, Augustus 19). Retrieved from Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie: <https://www.programmanieuwehollandsewaterlinie.nl/unesco/nominatiedossier-unesco/>
- The program office of the New Dutch Waterline and the program office of the Defence Line of Amsterdam. (2018). Dutch Water Defence Lines; Significant Boundary Modification of the Defence Line of Amsterdam (WHS 795) and proposal for change of the property name to Dutch Water Defence Lines.
- Provincie Utrecht. (2021). Interim Omgevingsverordening Provincie Utrecht. Utrecht.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2012). Complexnummer: 531094. Retrieved from Monumentenregister.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). Draft Decision 44 COM 8B.23.